

Dopaminergični sistem 2; nevroleptiki (antipsihotiki)

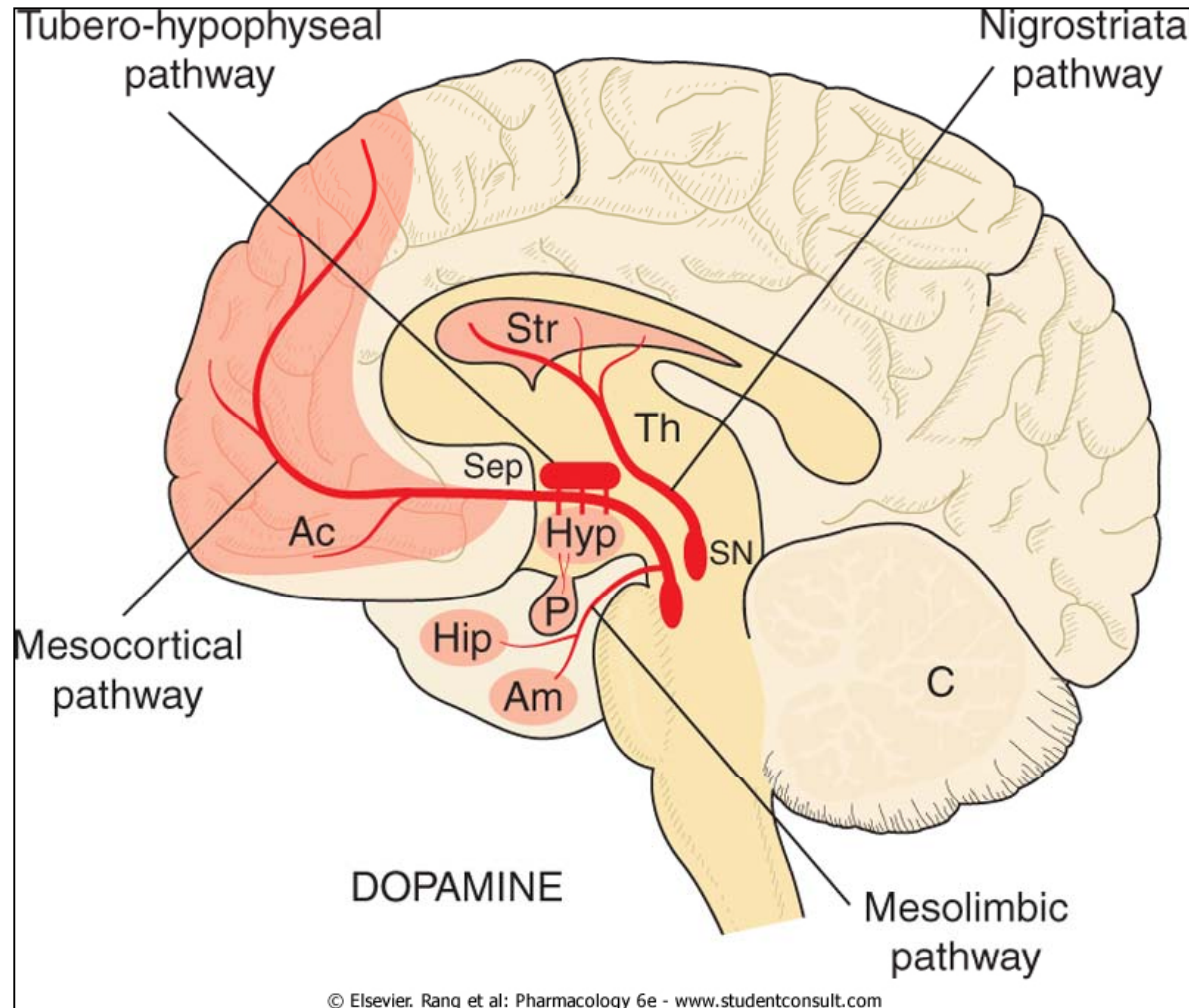
izr. prof. dr. Marko Anderluh

11. April 2013

Dopamin v CŽS

- **Nigrostriatni sistem**; 75% dopaminskih nevronov v CŽS, jedra nevronov v *substantia nigra*, aksoni v *corpus striatum*
Kontrola motorike
- **Mezolimbični/mezokortikalni sistem**; jedra nevronov v mezencefalonu, vlakna projicirajo v sprednji medialni del korteksa in limbični sistem, predvsem v *nucleus accumbens* in amigdaloidna jedra
Spomin, učenje, modulacija razpoloženja, obnašanja, pozornosti, motivacije – nagrajevalni sistem!
- **Tuberohipofizni sistem**; kratki nevroni, iz ventralnega hipotalamusa do hipofize
regulirajo izločanje hipofize – nevroendokrini sistem, npr. inhibicija sekrecije prolaktina (dopamin = prolaktostatin)

Dopamin v CŽS

Dopaminergični receptorji

	Functional role	D ₁ type		D ₂ type		
		D ₁	D ₅	D ₂	D ₃	D ₄
Distribution						
Cortex	Arousal, mood	+++	-	++	-	+
Limbic system	Emotion, stereotypic behaviour	+++	+	++	+	+
Striatum	Motor control	+++	+	++	+	+
Ventral hypothalamus and anterior pituitary	Prolactin secretion	-	-	++	+	-
Agonists						
Dopamine		+ (low potency)			+ (high potency)	
Apomorphine		PA (low potency)			+ (high potency)	
Bromocriptine		PA (low potency)			+ (high potency)	
Antagonists						
Chlorpromazine		+	+	+++	+++	+
Haloperidol		++	+	+++	+++	+++
Spiperone		-	-	+++	+++	+++
Sulpiride		-	-	+++	++	-
Clozapine		+	+	+	+	++
Aripiprazole		-	-	++	+	-
				(PA)		
Signal transduction		Increase cAMP			Decrease cAMP and/or increase inositol trisphosphate	
Effect		Mainly postsynaptic inhibition			Pre- and postsynaptic inhibition Stimulation/inhibition of hormone release	
PA, partial agonist.						

Terapevtski učinki (ant)agonistov DA

- **AGONISTI** – terapija parkinsonove bolezni
- **ANTAGONISTI** - terapija shizofrenije
(antipsihotiki)

Shizofrenija

Shizofrenija

- po Bleulerju endogena psihoza mlajšega starostnega obdobja (najpogosteje med 25. in 34. letom), ki poteka z remisijami, osnovnimi simptomi na področju mišljenja, čustvovanja in hotenja ter akcesornimi simptomi, zlasti akustičnimi halucinacijami in blodnjami, pogosto preide v kronično stanje
- Iluzorno razmišljanje (strah pred zasledovalci, strah pred branjem misli, strah pred nečem)
- Halucinacije (vidne, slišne: glas, ki daje napotke)
- Neprimerne čustvene reakcije (npr. smeh ob žalostnih dogodkih)
- Hitre in nenadne čustvene spremembe
- Zadržane in s samim seboj preokupirane osebe
- Bolezen se pojavi v zgodnjih 20 letih

Znaki shizofrenije

- **Pozitivni znaki:**

- iluzorno razmišljanje, nepovezano govorjenje in trenutku, neprimerno obnašanje, agresivnost do sebe in okolice, navadno akutna in ponavljajoča se stanja, ki omogočajo relativno normalno socialno življenje.
- bolniki se dobro odzivajo na nevroleptike

- **Negativni znaki:**

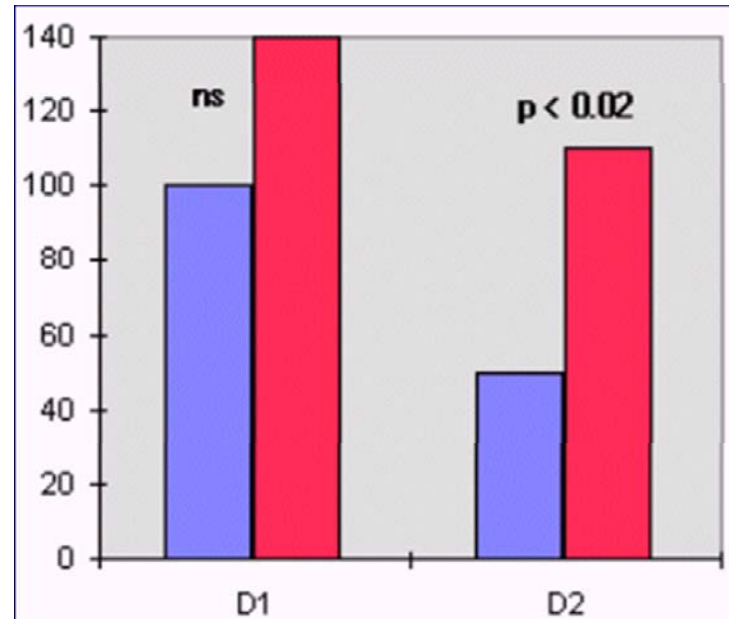
- bolniki se težko izražajo in govorijo, emocionalno so nestabilni, asocialni in brezvoljni, zaprti vase in indiferentni do okolice.
- bolniki se na nevroleptike ne odzivajo, stanje se lahko poslabša

Shizofrenija; dopaminska teorija

- Dopaminska teorija – dokazi posredni; preko učinkovin!
- Glutamatna teorija, delovanje na 5-HT receptorje...

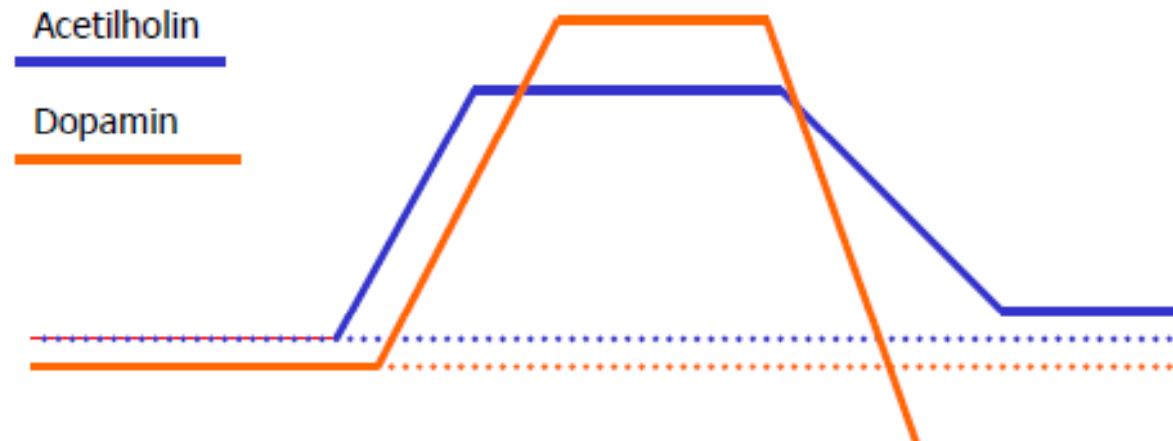
Dopaminska teorija

- Spremembe mož. tkiva v delih, kjer je veliko dopaminskih nevronov
- Povečano št. DA receptorjev!
- Degenerativne spremembe tkiva v temporalnem lobusu.
- Dedno
- Amfetamin ali apomorfin izzoveta napad pri bolnikih

Število receptorjev pri zdravih in shizofreničnih ljudeh.

Shizofrenija; AcCh in DA

Faza:	Osnova	Prepsihotična	Psihotična	Postpsihotična depresija
Fenomenologija		Izoliranost Umikanjel Brezobzirnost Pasivnost Apatičnost	Iluzije Halucinacije Negativi simptomi še prisotni vendar prekriti s psihotičnimi simptomi	Izguba interesa in iniciative Upočasnjeno govorjenje asocialnost agresivnost
Predpostavljen mehanizem		Naraščajoča AcCh aktivnost, ki jo spremlja naraščanje DA aktivnosti	Naraščanje DA aktivnosti ki jo ne spremlja naraščanje AcCh aktivnosti.	Povečana AcCh aktivnost se počasi normalizira. DA se vrne na raven pod prvotnim nivojem. "Depresija" ali pojav negativnih simptomov.

Terapija shizofrenije

- **Zgodovina**

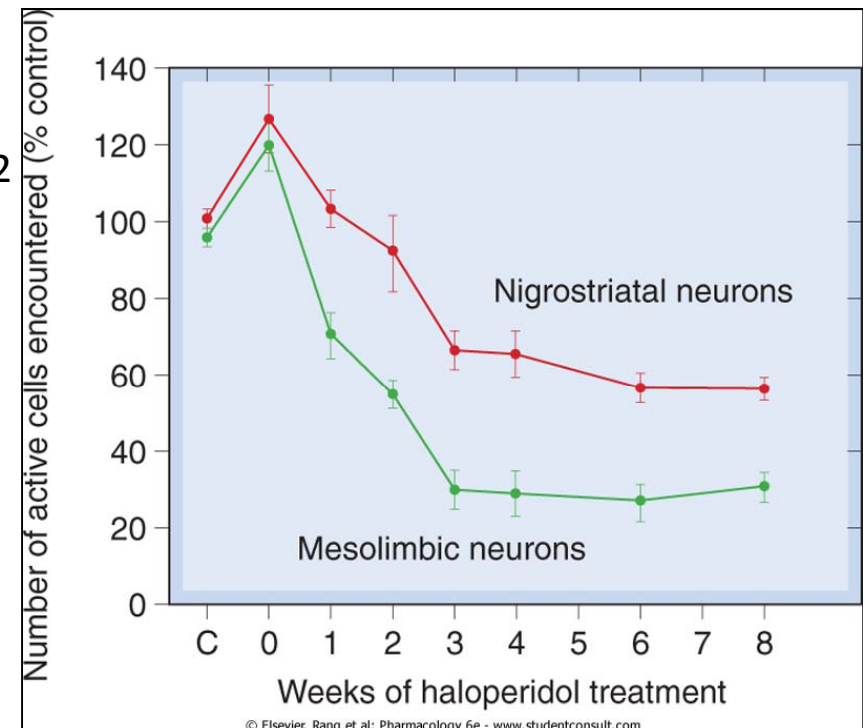
Terapija shizofrenije

- **Zgodovina**

Terapija shizofrenije

- **Farmakoterapija: nevroleptiki**
- Antipsihotični učinek posledica antagonizma na D₂-receptorje
- Za učinek potrebna blokada 80% D₂ receptorjev
- Prva generacija; razmeroma neselektivni D₂ > D₁
- Novejše učinkovine; selektivne na D₂-receptorje
- Učinek šele čez nekaj tednov (2-3), četudi je blokada receptorjev takojšnja – plastičnost sinaps

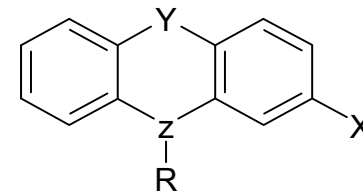
Terapija shizofrenije

- **Farmakoterapija: učinki & stranski učinki**
 - ekstrapiramidalni simptomi; motorične motnje (podobno Parkinsonizmu!)
 - tarditivna diskinezija – ireverzibilna!
 - akutna distonija – nehoteni gibi
 - motnje libida, impotenca
 - slabost
 - tahikardije
 - endokrini učinki
 - sedacija
 - antihistamini

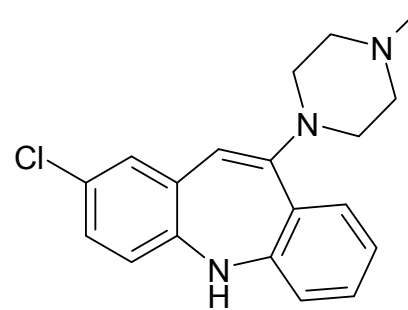
Terapija shizofrenije

- **Farmakoterapija: nevroleptiki**

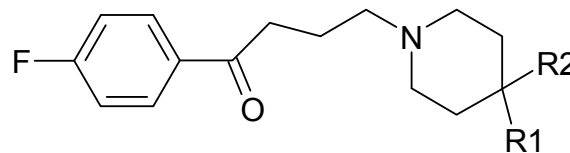
- Triciklični nevroleptiki – do 100 mg/dan

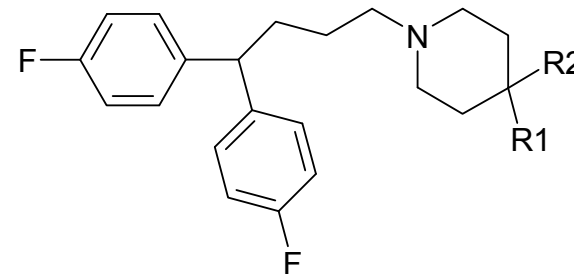
- Dibenzazepini – do 100 mg/dan

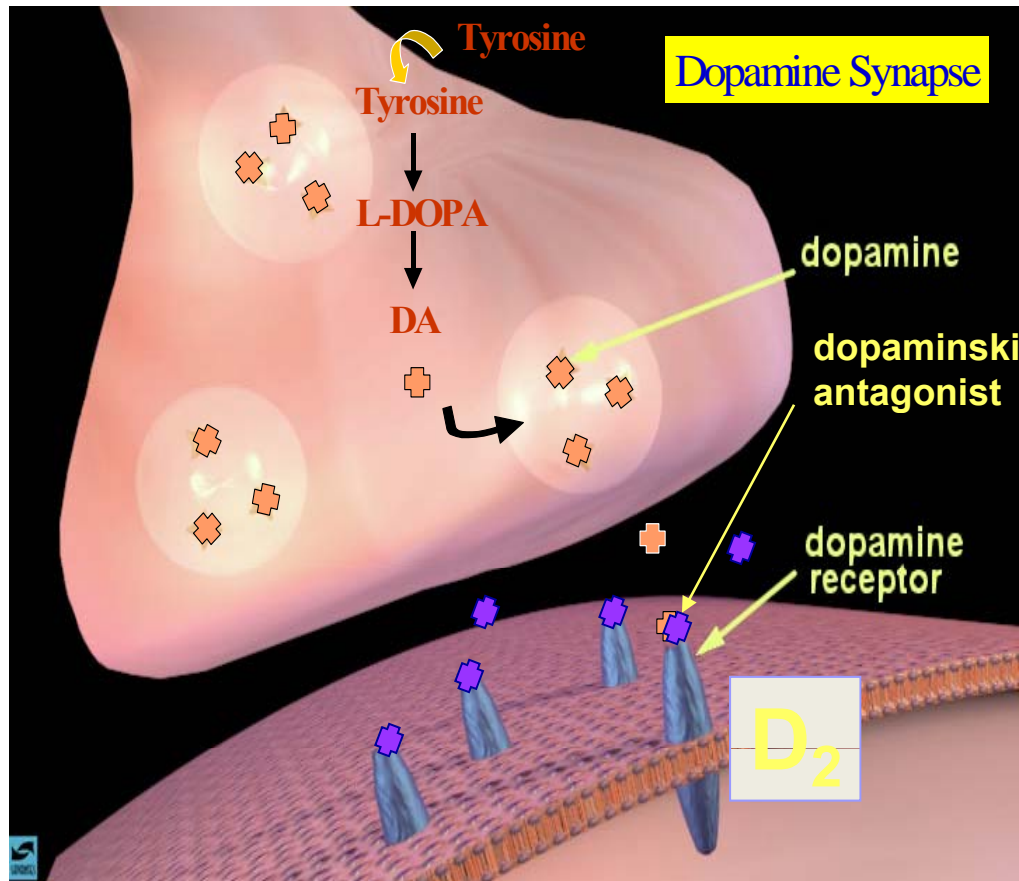
- Butirofenoni – do 10 mg/dan

- Diarilbutilpiperidini – do 10 mg/dan

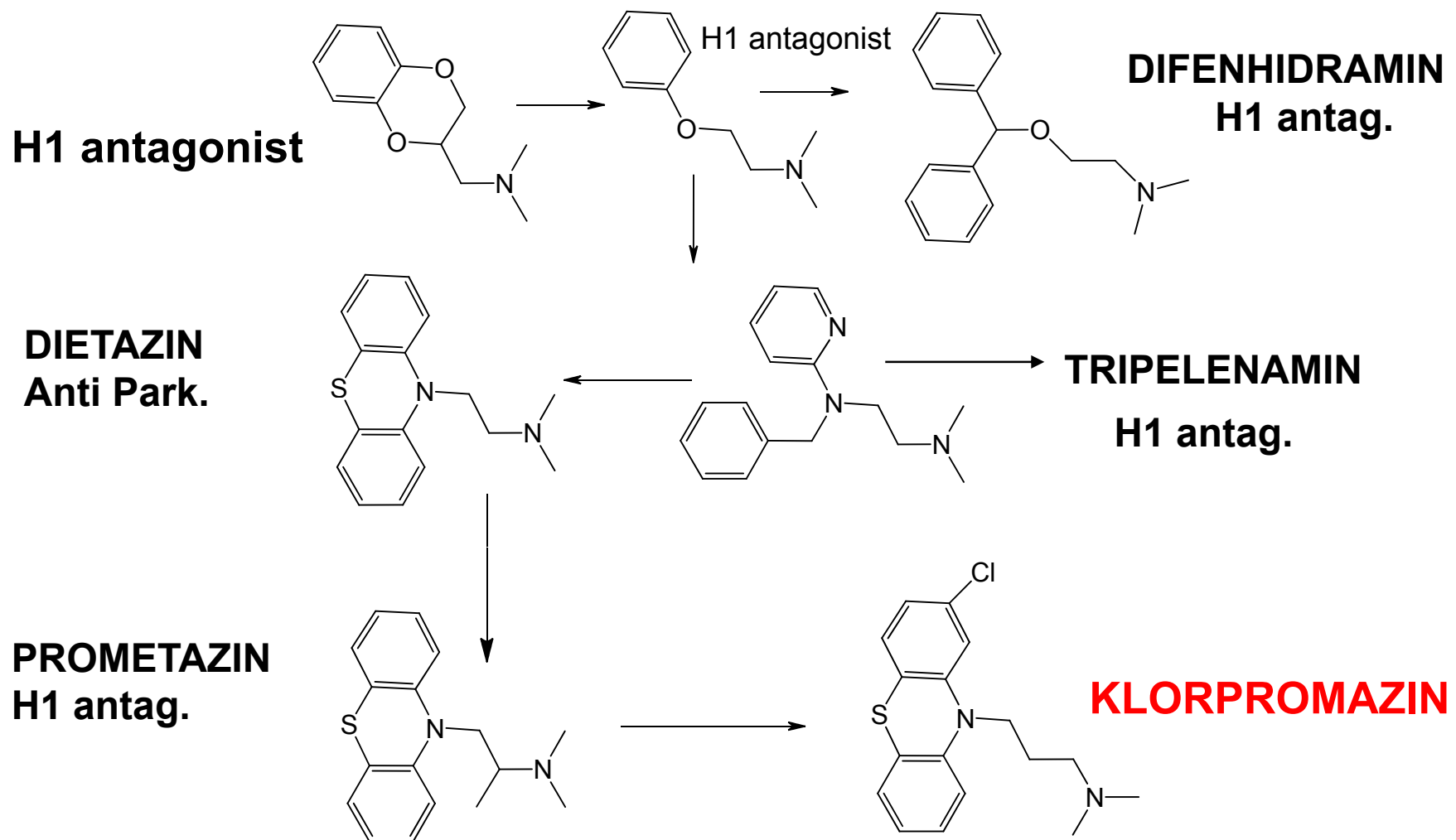
Nevroleptiki

- Starejši nevroleptiki so D₂ dopaminski antagonisti.
- Hkrati so učinkoviti antagonisti na AcCh, 5-HT, NA receptorjih.

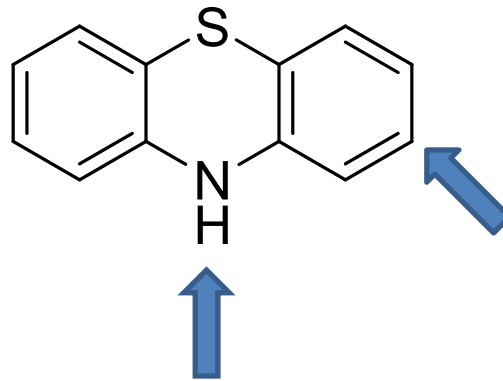
Triciklični nevroleptiki

- T.i. Klasični nevroleptiki - razvoj

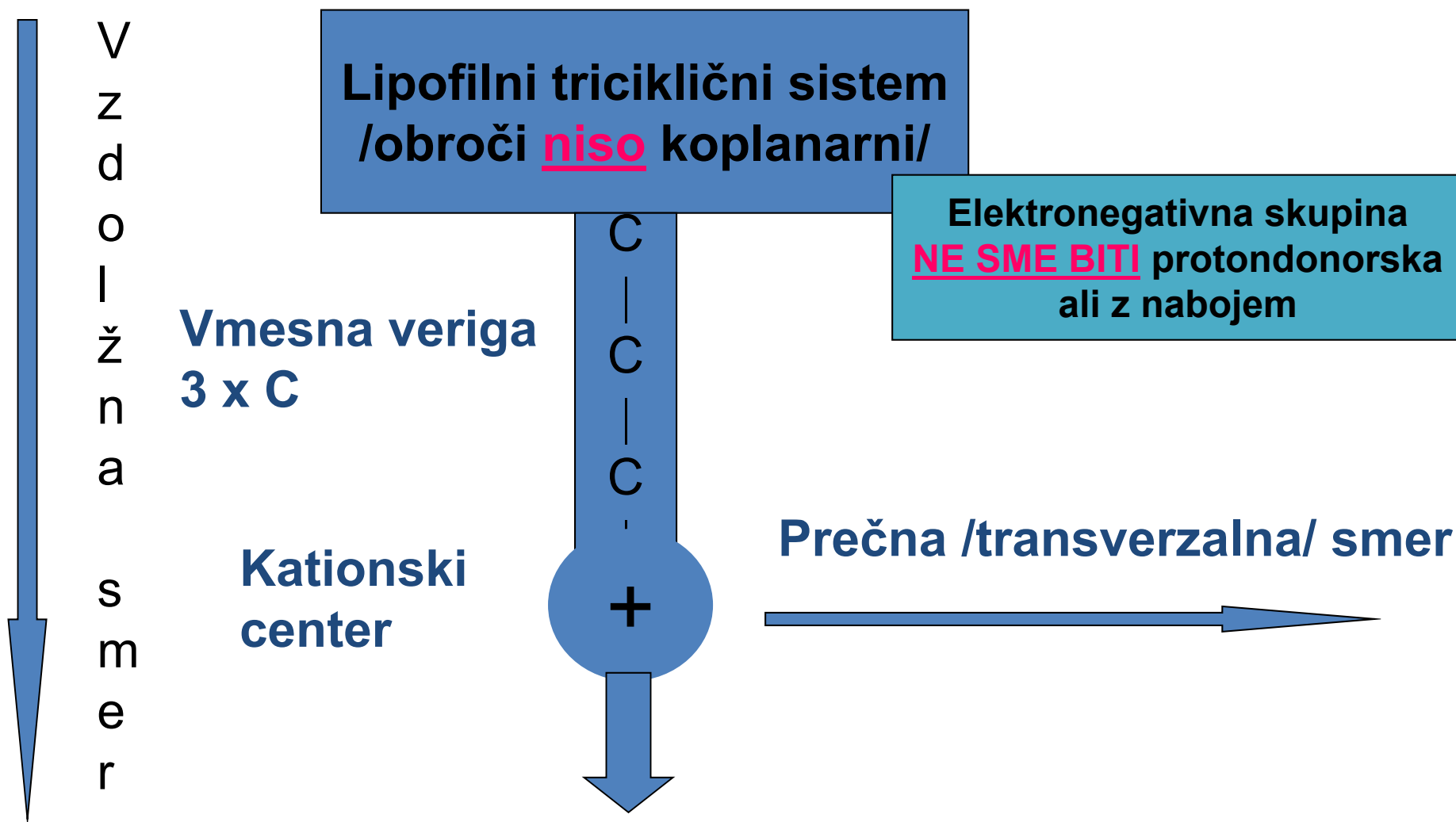
Fenotiazini

- Osnovna struktura

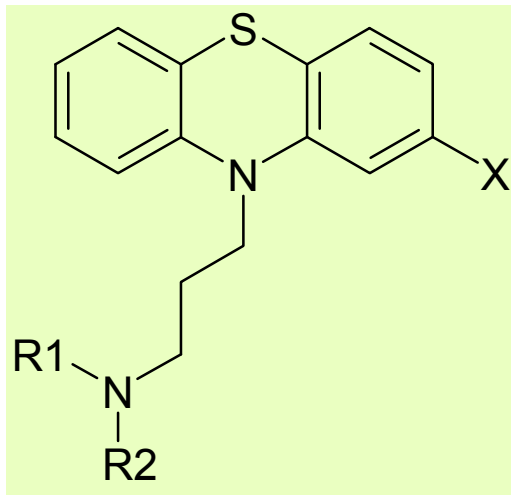
Fenotiazini

- SAR

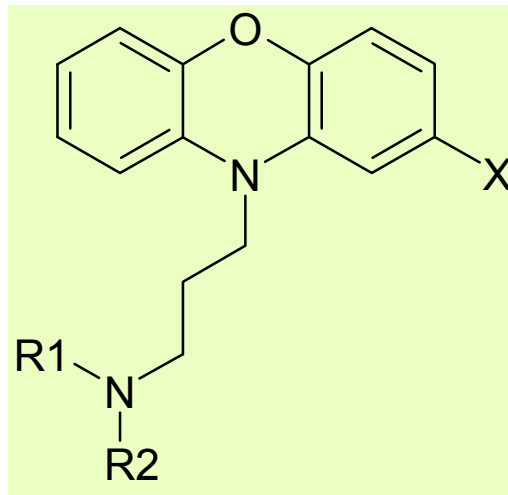

Ostali triciklični nevroleptiki

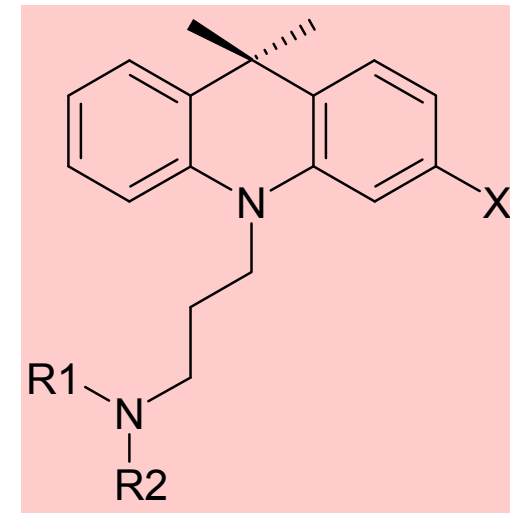
Fenotiazini

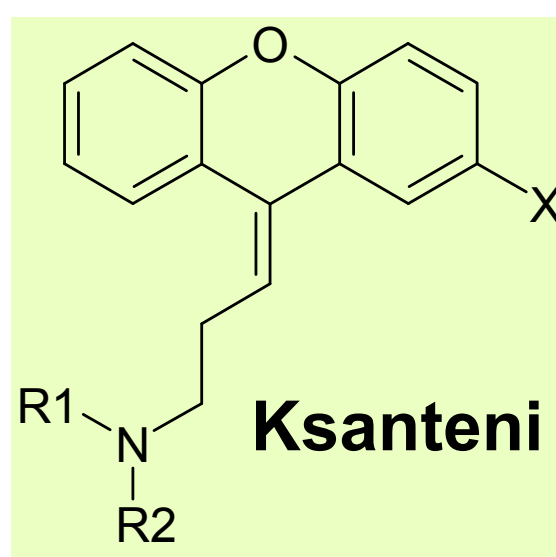
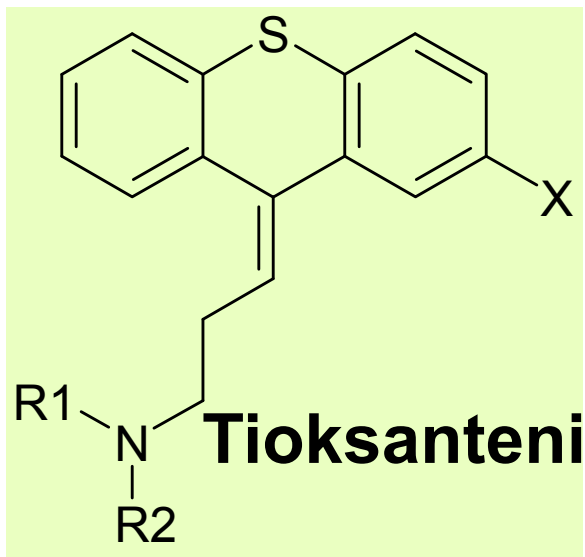
Fenoksazini

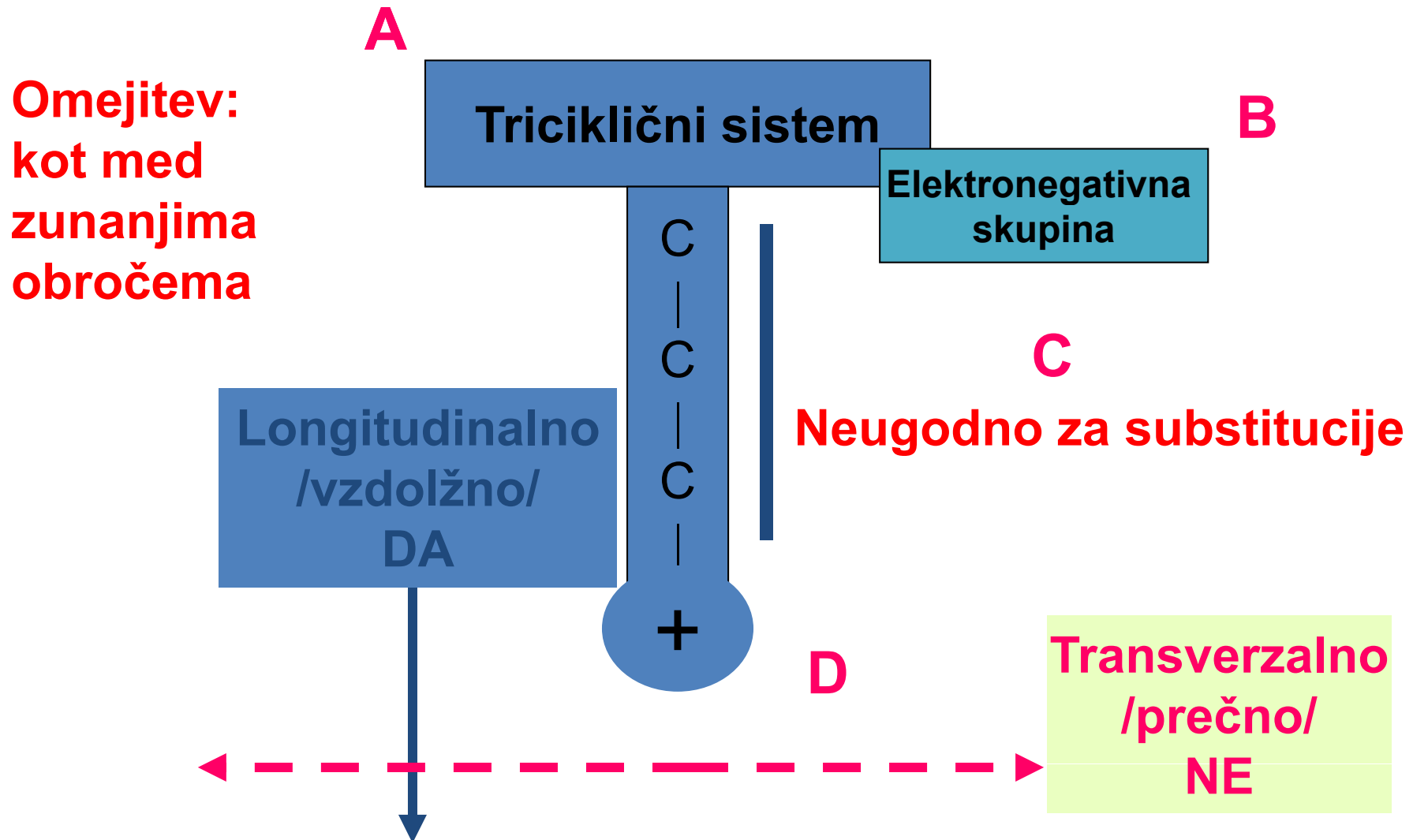
Akridani

**Nevroleptik in
antidepresiv**

Triciklični nevroleptiki

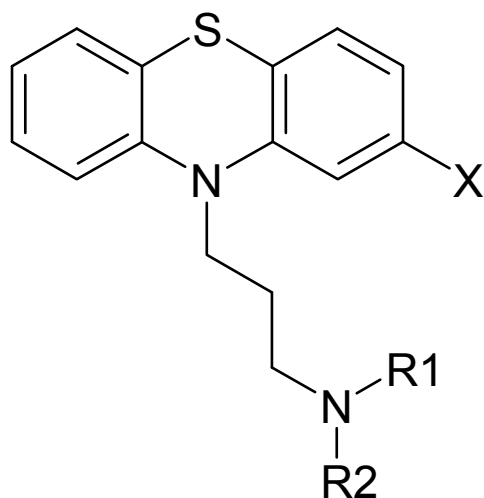
Triciklični nevroleptiki

A) triciklični sistem

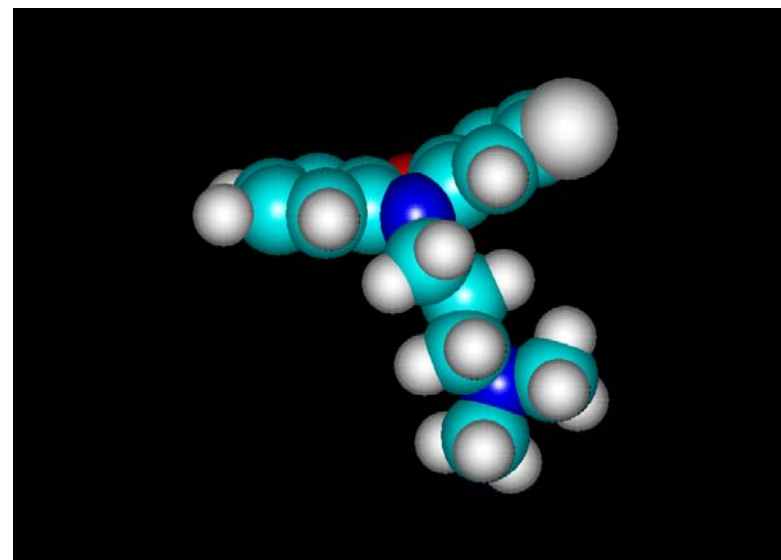
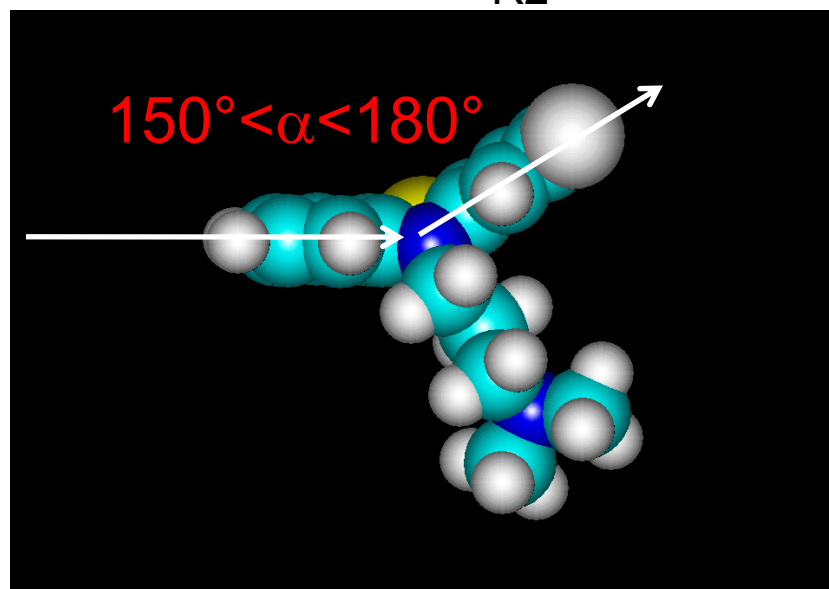
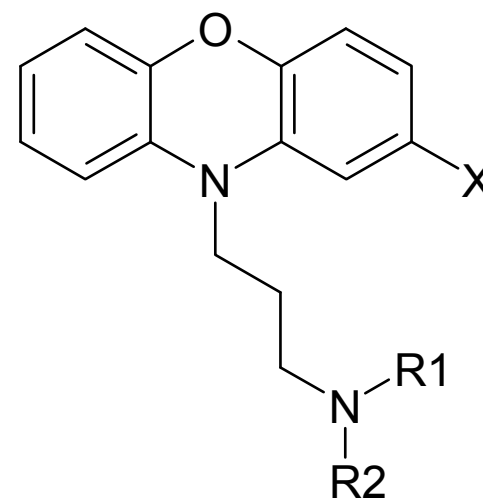
- Različni heterotriciklični /6,6,6/ sistemi. Nevroleptični učinek imajo vsi /6,6,6/ sistemi, kjer je kot med zunanjsima obročema večji od 150° in manjši od 180° . Planarni sistemi so kot nevroleptiki neučinkoviti.
- Primeri bioizosterije!
- Manjši kot od 150° : spojine imajo antidepressivno delovanje

Triciklični nevroleptiki

Fenotiazin

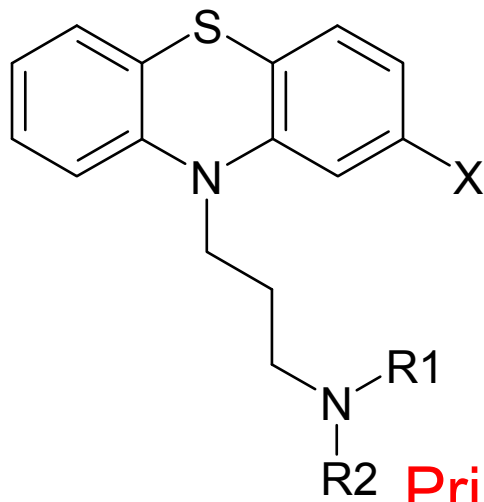

Fenoksazini

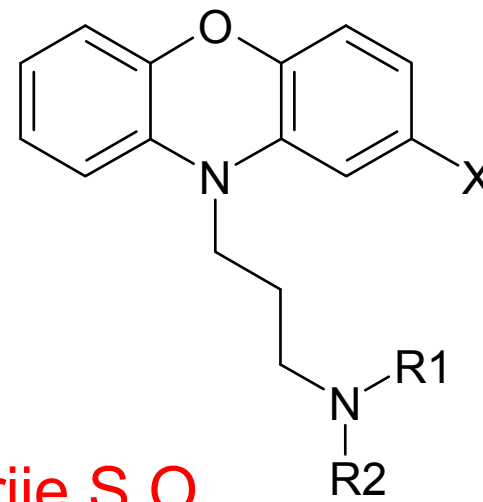

Triciklični nevroleptiki

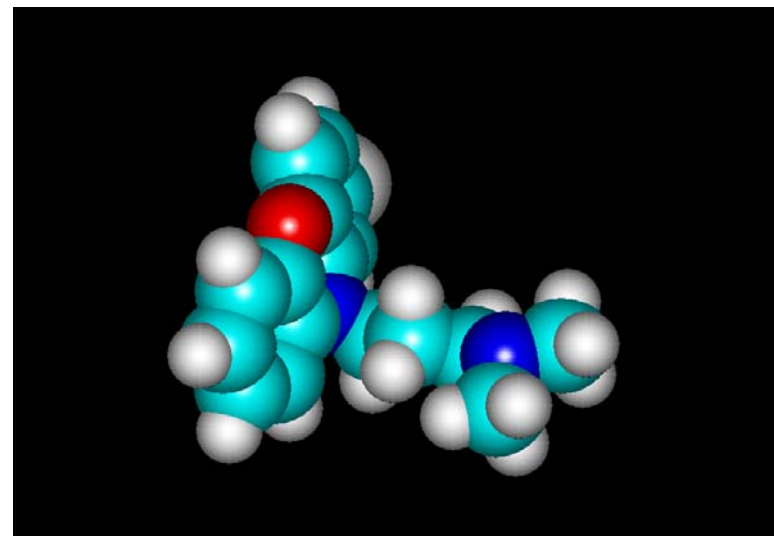
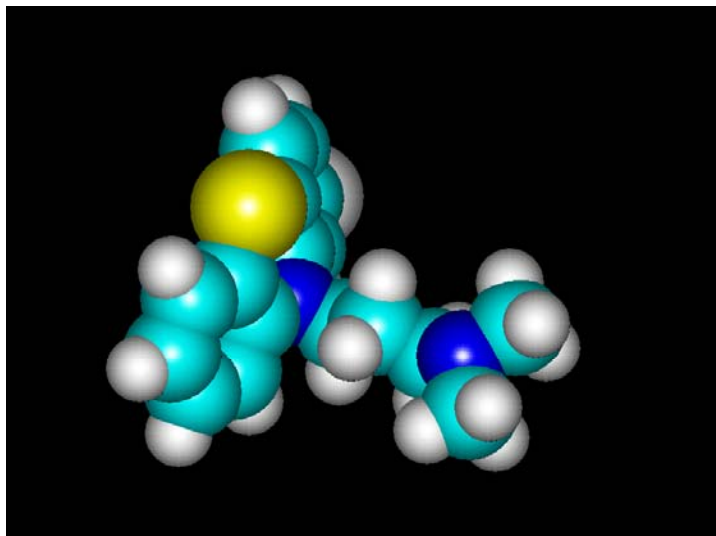
Fenotiazin

Fenoksazini

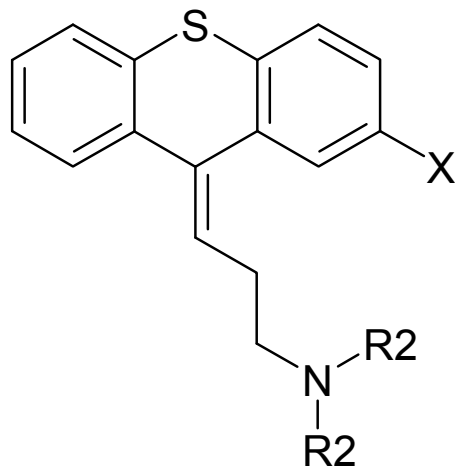

Primera bioizosterije S,O

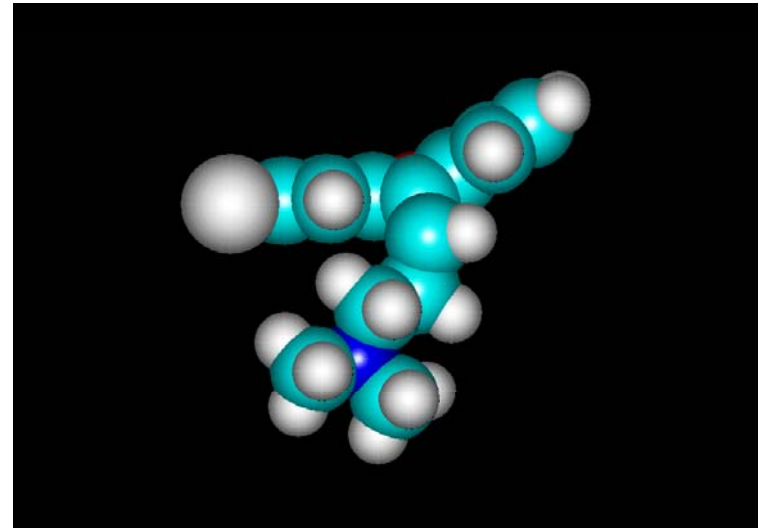
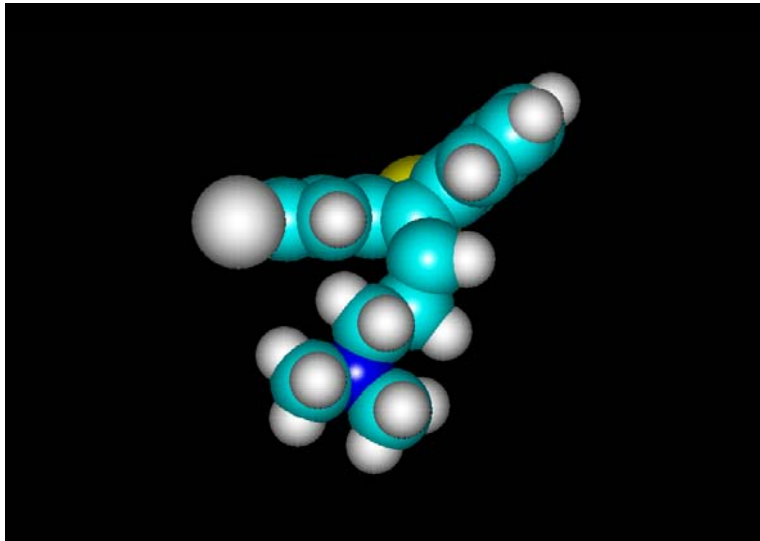
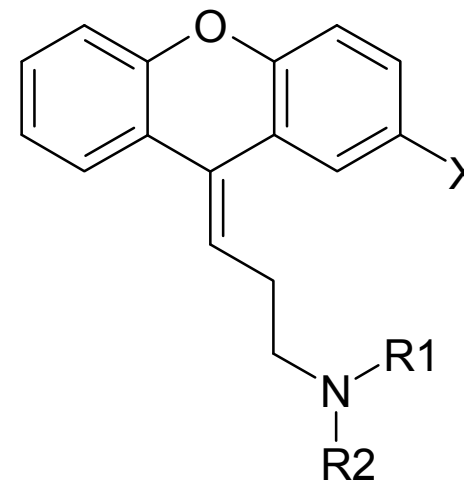

Triciklični nevroleptiki

Tioksanteni

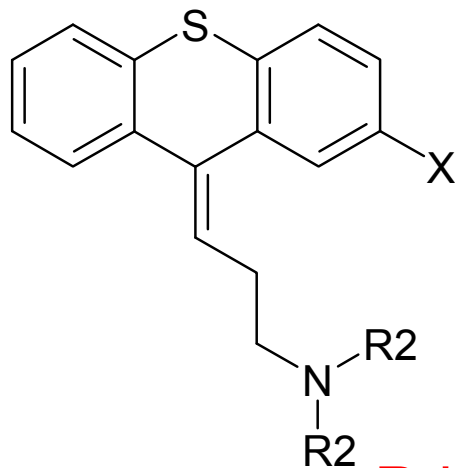

Ksanteni

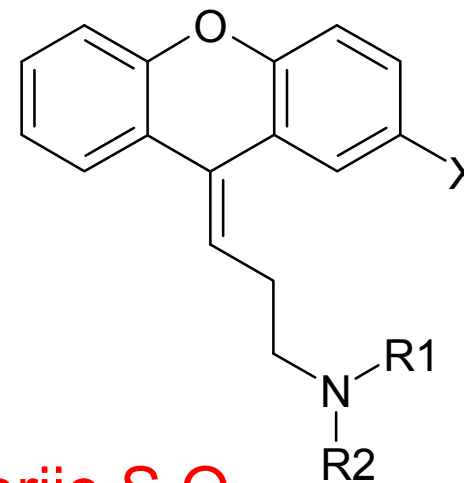

Triciklični nevroleptiki

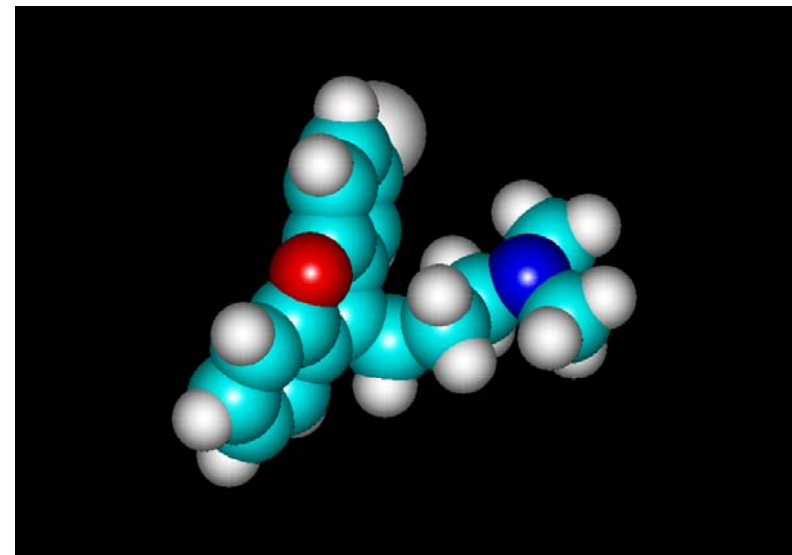
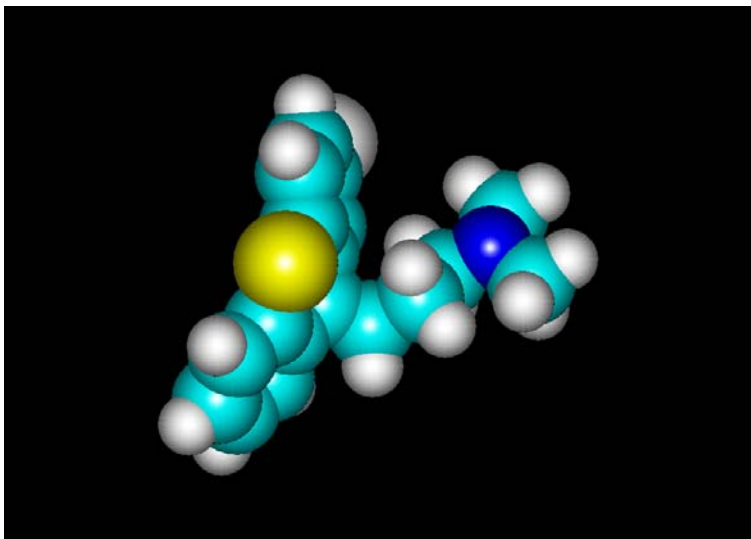
Tioksanteni

Ksanteni

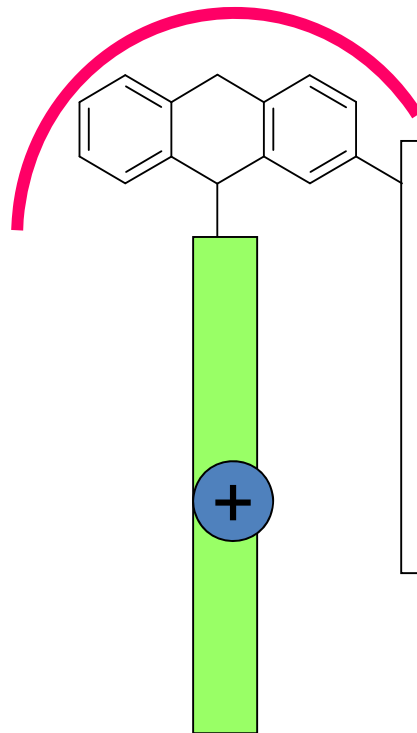
Primera bioizosterije S,O

Triciklični nevroleptiki

- **B) Triciklični sistem – substitucije**

Neugodno področje za substitucije

Elektronegativna skupina brez protona
in brez možnosti disociacije.

Najpogostejše: -Cl, -CF₃;

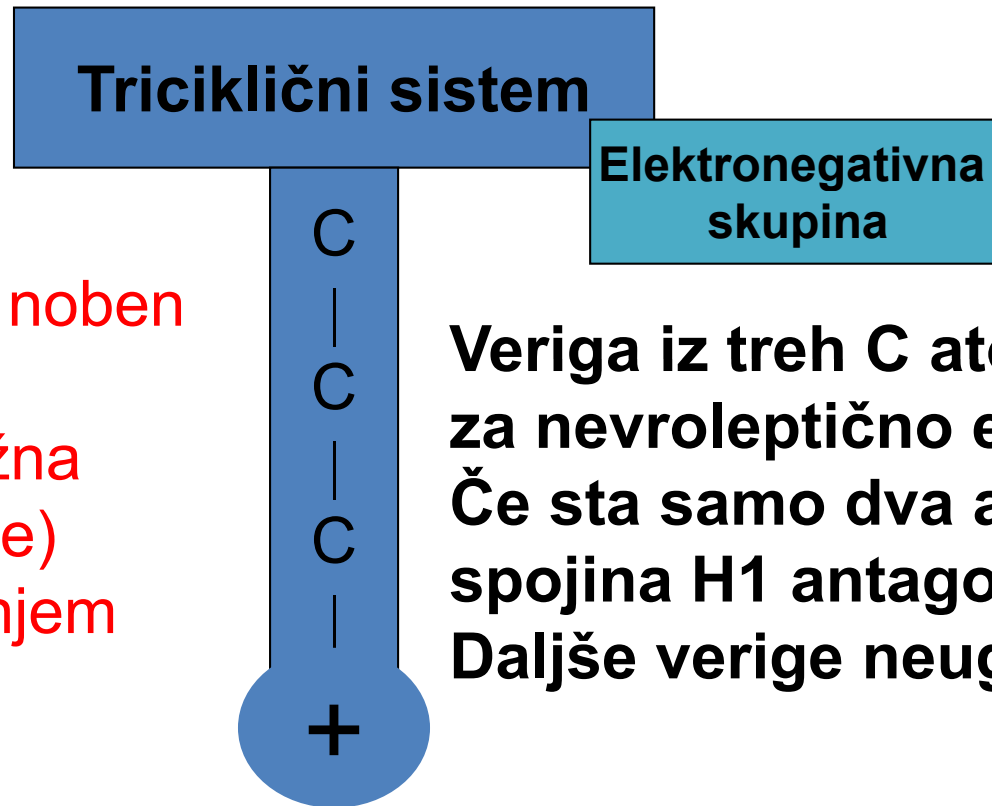
V uporabi: -S-CH₃, -S-Et, -SO₂N(CH₃)₂,

-COCH₃, -SOCH₃

Triciklični nevroleptiki

C) Dolžina verige

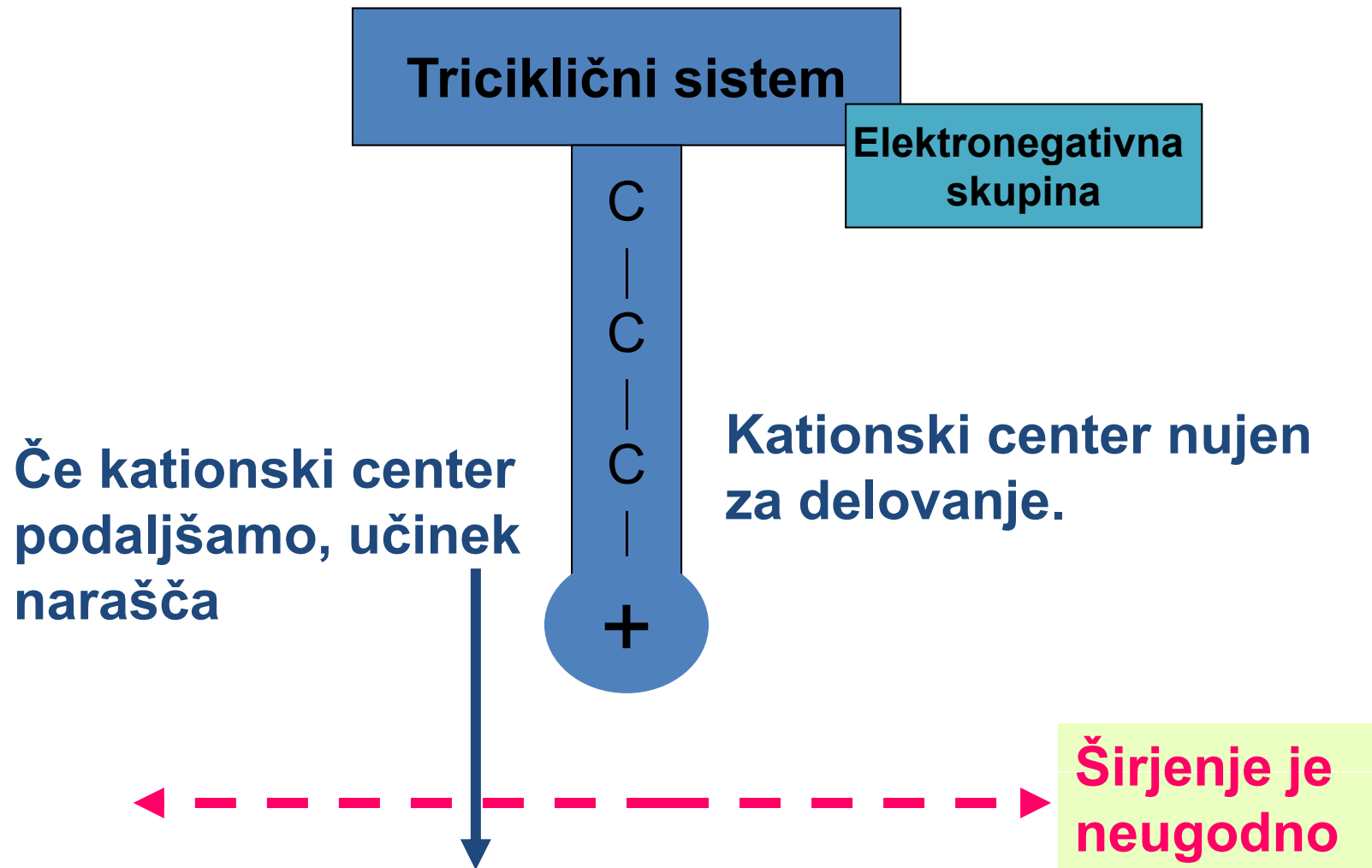
Najugodneje, če noben od C atomov ni substituiran. Možna samo manjša (Me) skupina na srednjem atomu.

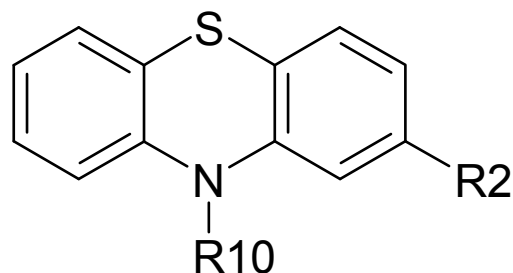
Veriga iz treh C atomov nujna za nevroleptično aktivnost. Če sta samo dva atoma, je spojina H1 antagonist. Daljše verige neugodne.

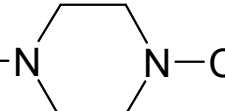
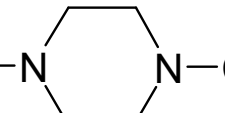
Triciklični nevroleptiki

D) Velikost kationskega centra

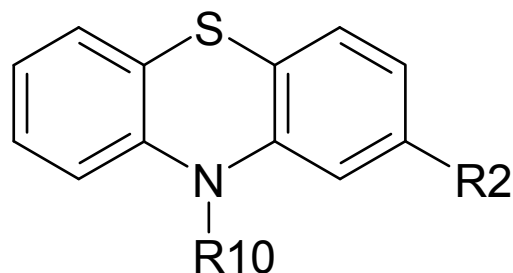

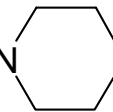
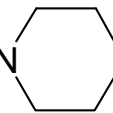
Triciklični nevroleptiki

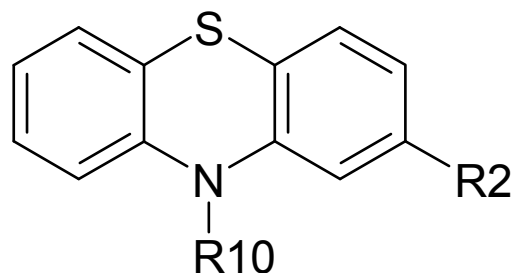
R₁₀	R₂	Dnevni Odmerek /mg/	sedacija	Ekstra pir. učinki	hipertenzija
-(CH₂)₃N(CH₃)₂ Klorpromazin	-Cl	do 800	+++	++	++(+?)
-(CH₂)₃N(CH₃)₂ Triflupromazin	-CF₃	do 150	++	+++	++
-(CH₂)₃-N -N-CH₃	-Cl	do 100	++	+++	+ proklorperazin
-(CH₂)₃-N -N-CH₃	-CF₃	do 20	+	+++	+ trifluperazin

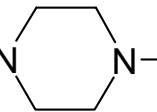
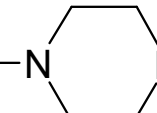
Triciklični nevroleptiki

R₁₀	R₂	Dnevni Odmerek /mg/	sedacija	Ekstra pir. učinki	hipertenzija
-(CH₂)₃N(CH₃)₂ Klorpromazin	-Cl	do 800	+++	++	++(+?)
-(CH₂)₃N(CH₃)₂ Triflupromazin	-CF₃	do 150	++	+++	++
-(CH₂)₃-N N-CH₂CH₂OH	-Cl	8-32	++	+++	+ perfenazin
-(CH₂)₃-N N-CH₂CH₂OH	-CF₃	1-20	+	+++	+ flufenazin

Triciklični nevroleptiki

R₁₀	R₂	Dnevni Odmerek /mg/	sedacija	Ekstra pir. učinki	hipertenzija
-(CH₂)₃N(CH₃)₂ Klorpromazin	-Cl	do 800	+++	++	++(+?)
-(CH₂)₃N(CH₃)₂ Triflupromazin	-CF₃	do 150	++	+++	++
-(CH₂)₃-N N-CH₂CH₂OH	-Ac	60-120	++	++	+ acetofenazin
-(CH₂)₃-N N-CH₃	-SEt	120	+	+	+ tienilperazin

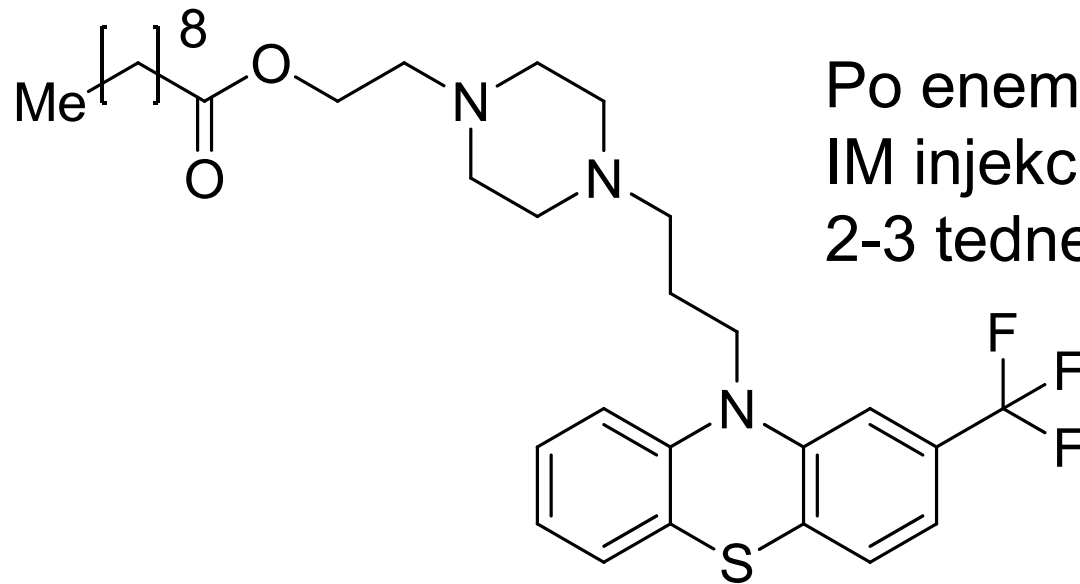
Triciklični nevroleptiki

- Največji problem shizofrenije?

Jemanje zdravil – komplianca = 0!

Rešitev: dolgotrajno delujoči nevroleptiki

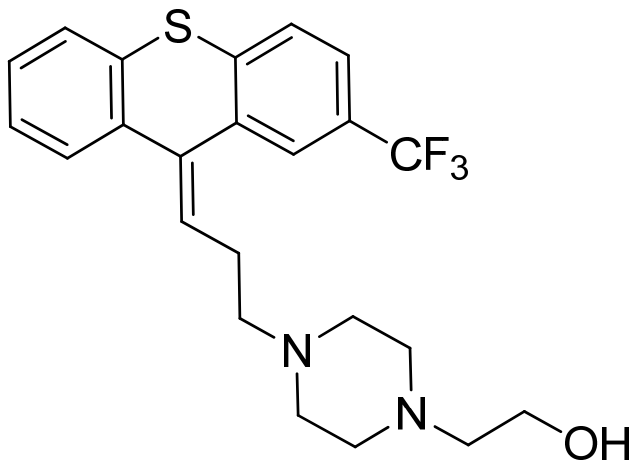
Flufenazin
dekanoat

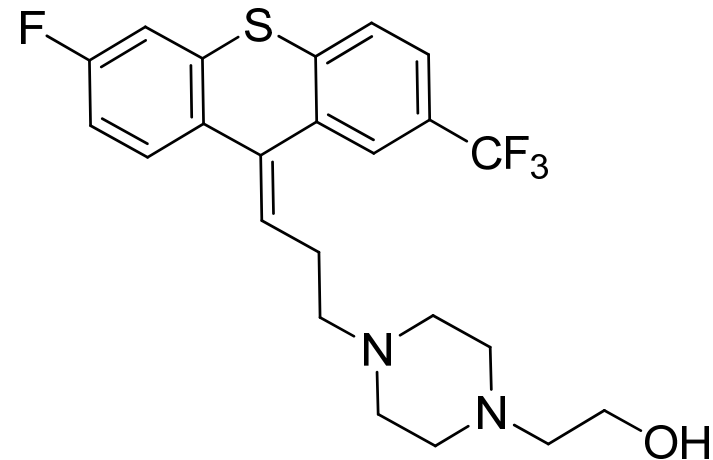
Po enem odmerku
IM injekcije deluje
2-3 tedne

Triciklični nevroleptiki

- Novejše učinkovine

Flupentiksol

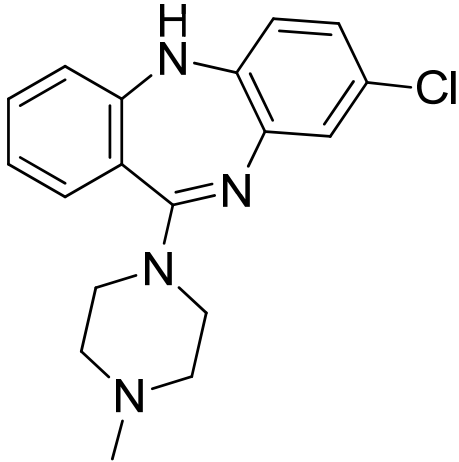
Piflutiksol

Triciklični nevroleptiki

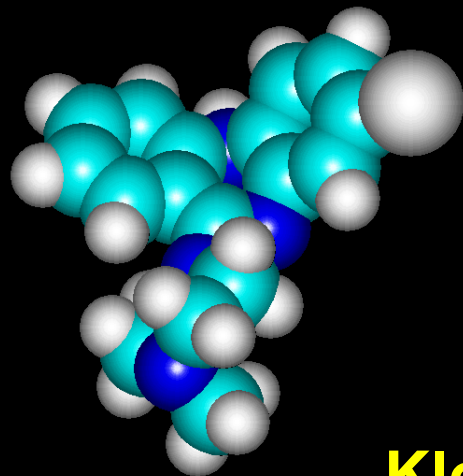
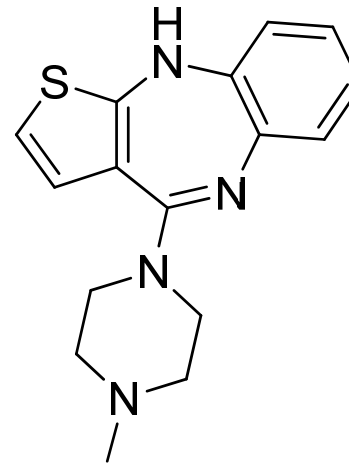
- Metabolizem

Dibenzazepini

Klozapin

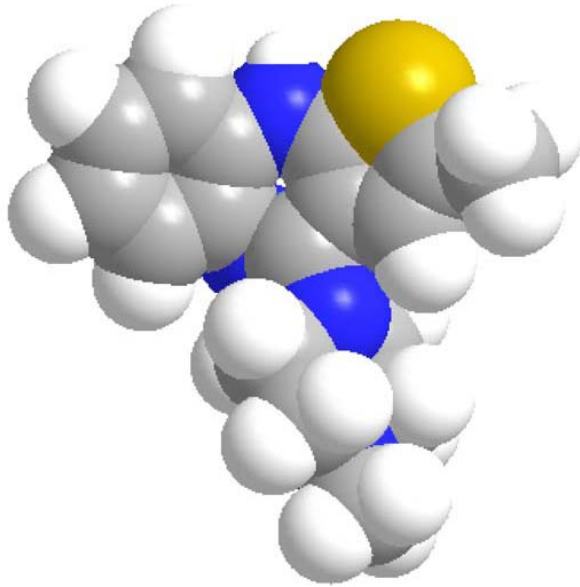

Olanzapin

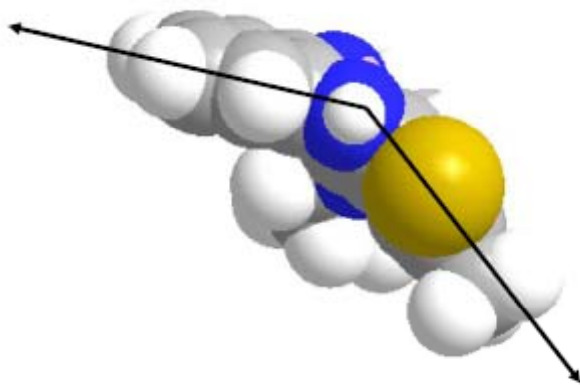
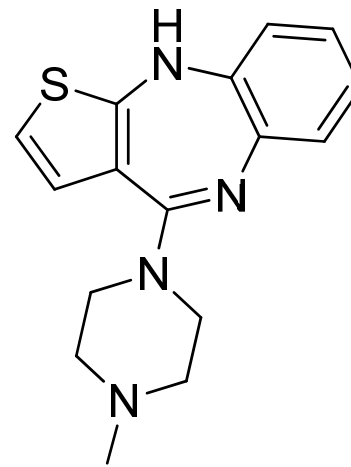

Klozapin

Dibenzazepini

Olanzapin

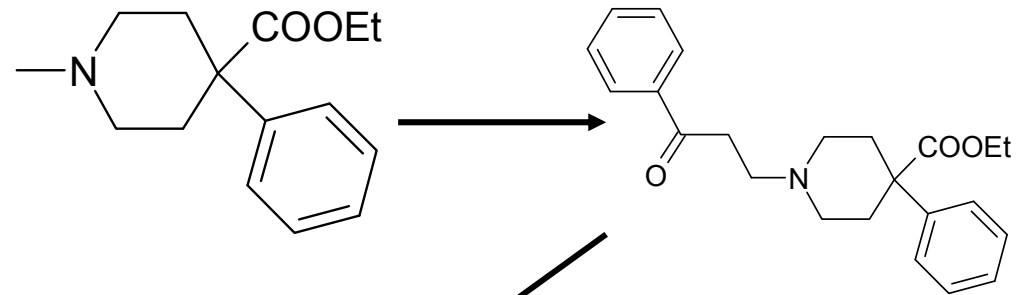

Butirofenoni

Razvoj

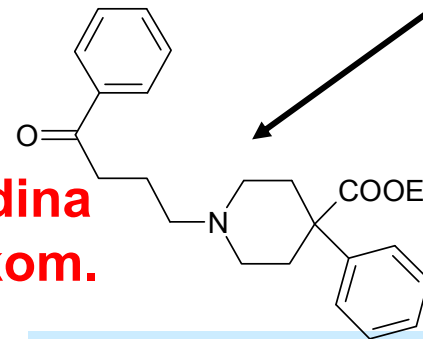
1.

Petidin: močan analgetik,
nima nevroleptičnih učinkov

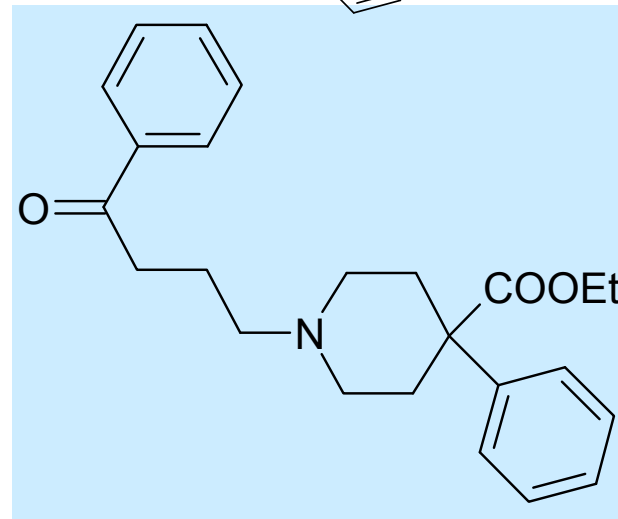
2.

Propiofenonski analog:
200x močnejši analgetik od petidina
ni učinkov podobnih nevroleptikom.

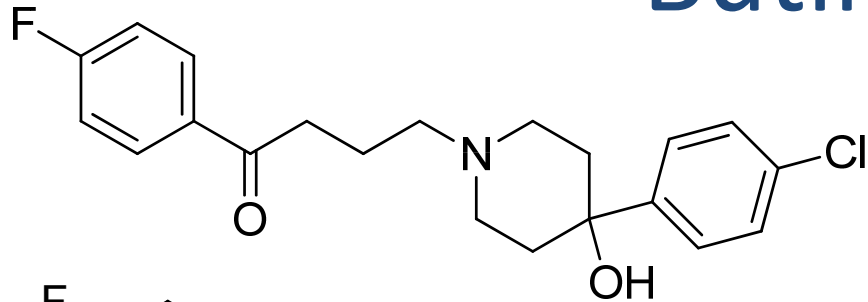

3.

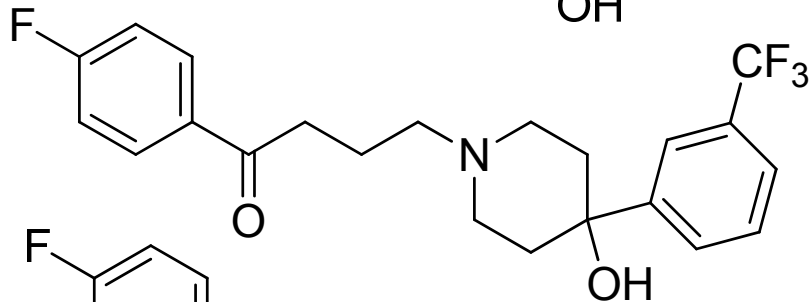
Butirofenonski analog:
učinki podobni nevroleptikom
in analgetično delovanje

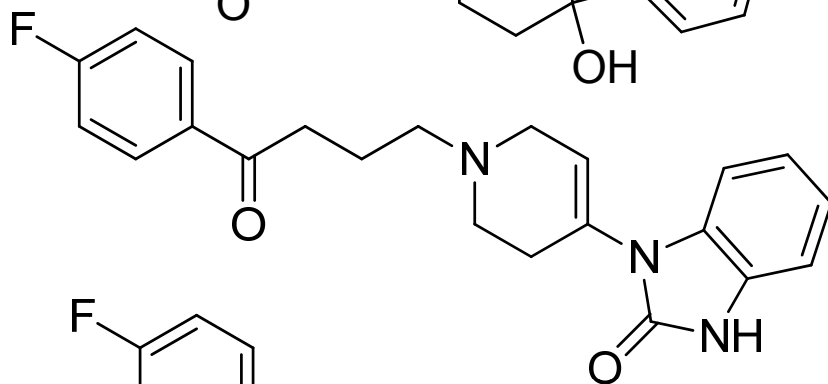
Butirofenoni

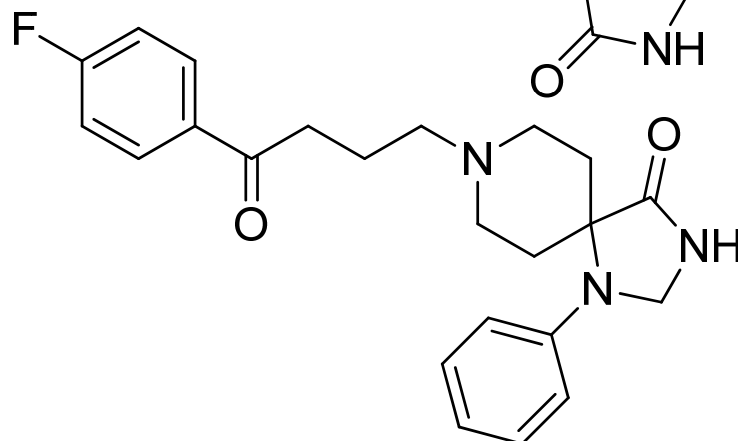
haloperidol(dekanoat - depo pripravek)
odmerek cca. 3 mg/dan za haloperidol
(Haldol®)

trifluoperidol
odmerek cca. 1.5 mg/dan

droperidol (kratko delujoč) (Inapsine®)
Innovar®-kombinacija s fentanilom

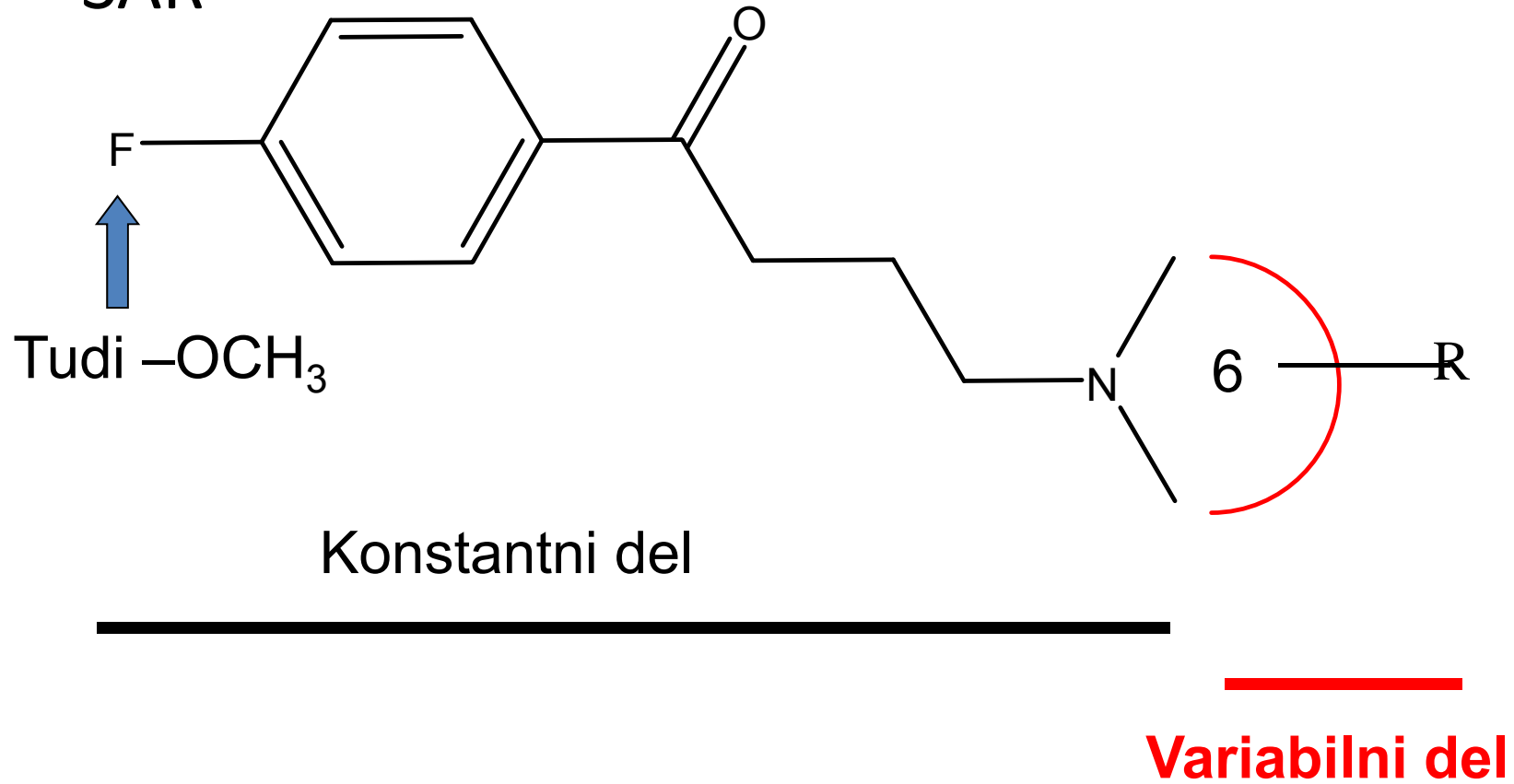
spiperon (Spiropitan®)

Nevrolept-analgezija

- Droperidol + fentanil

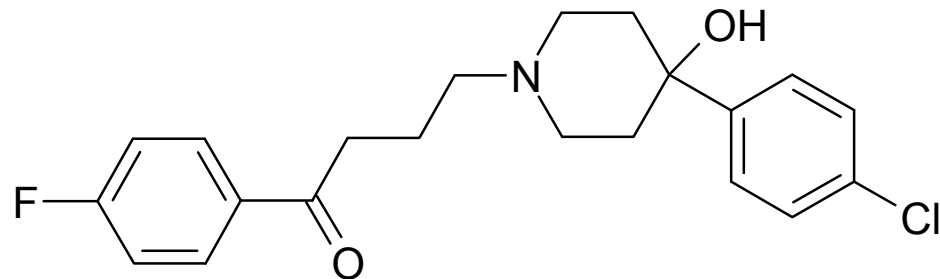
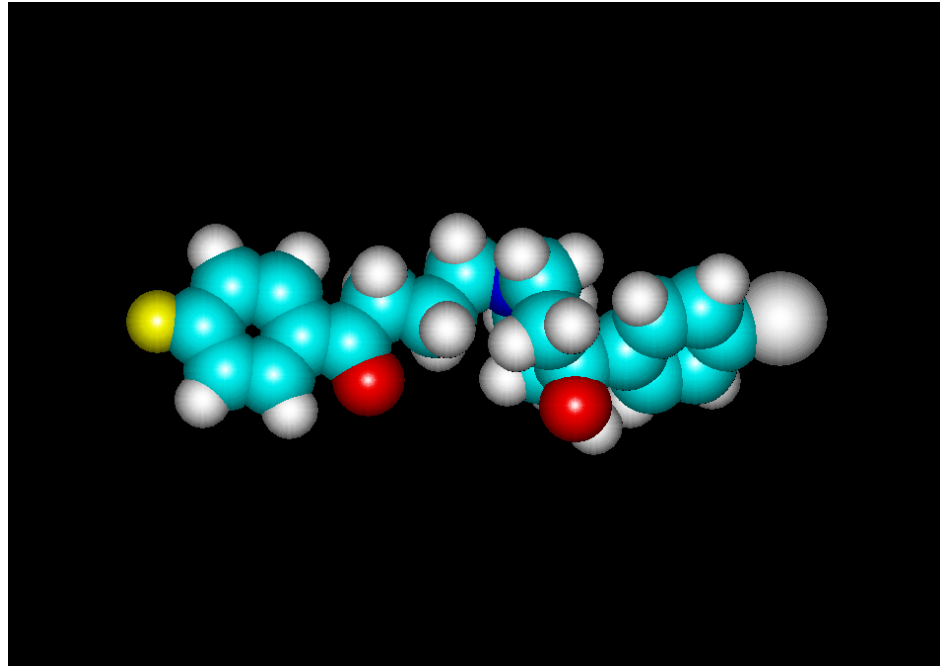
Butirofenoni

- SAR

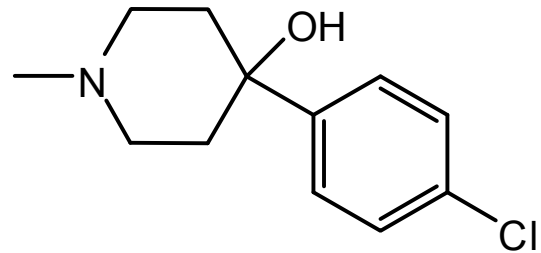
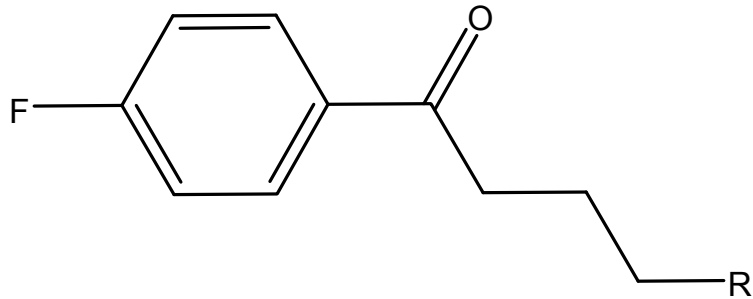

Butirofenoni

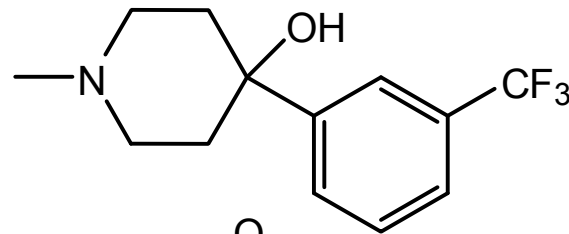
- Haloperidol

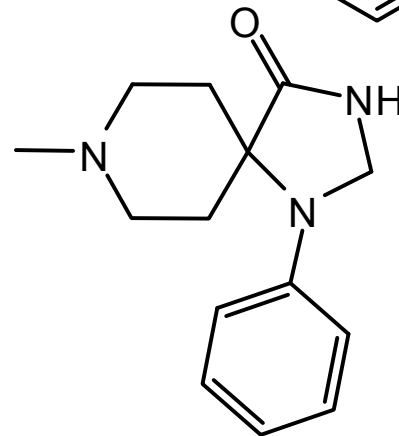
Butirofenoni

haloperidol

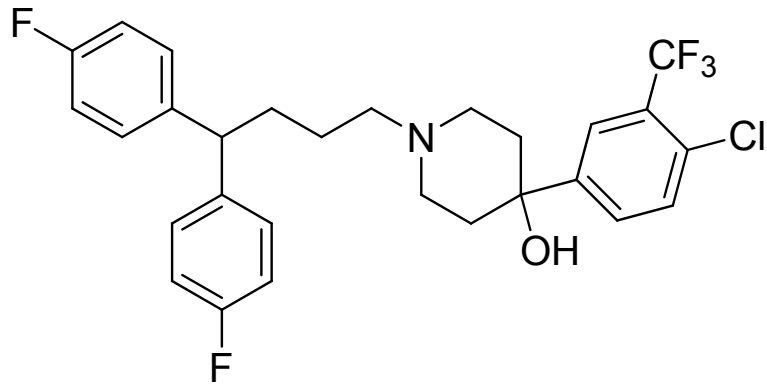

trifluoperidol

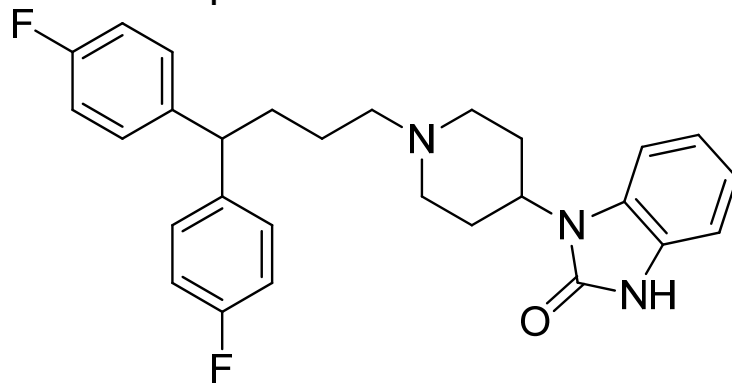
spiperon

Difenilbutilpiperidini

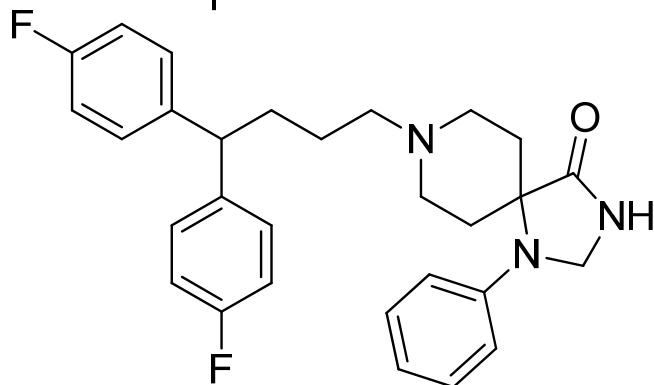
penfluridol

odmerek cca. 20-160 mg/tedensko
peroralno dajanje

pimozid (Orap®)

odmerek cca. 2 mg/dan

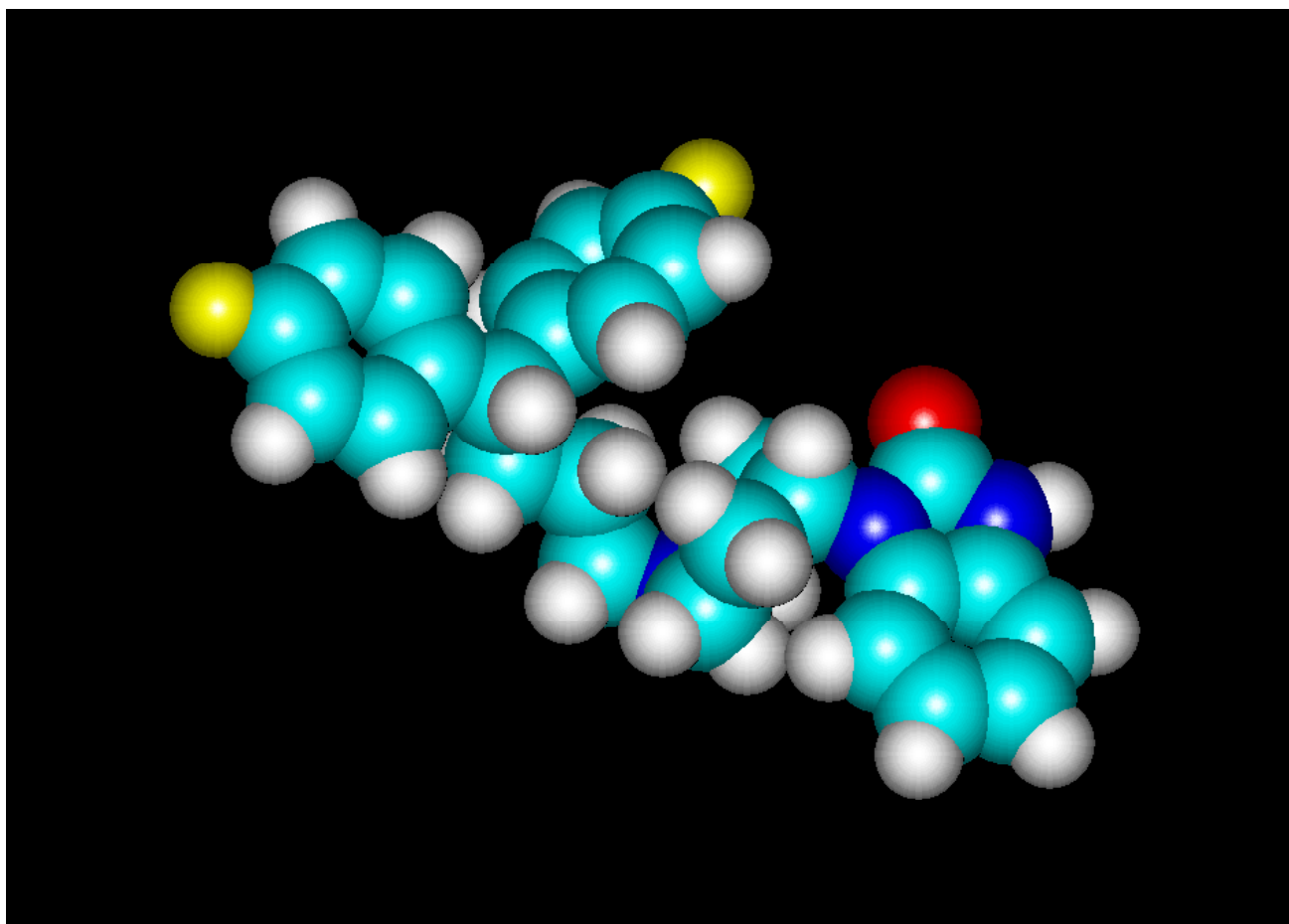

fluspirilen (IMAP® Injection)

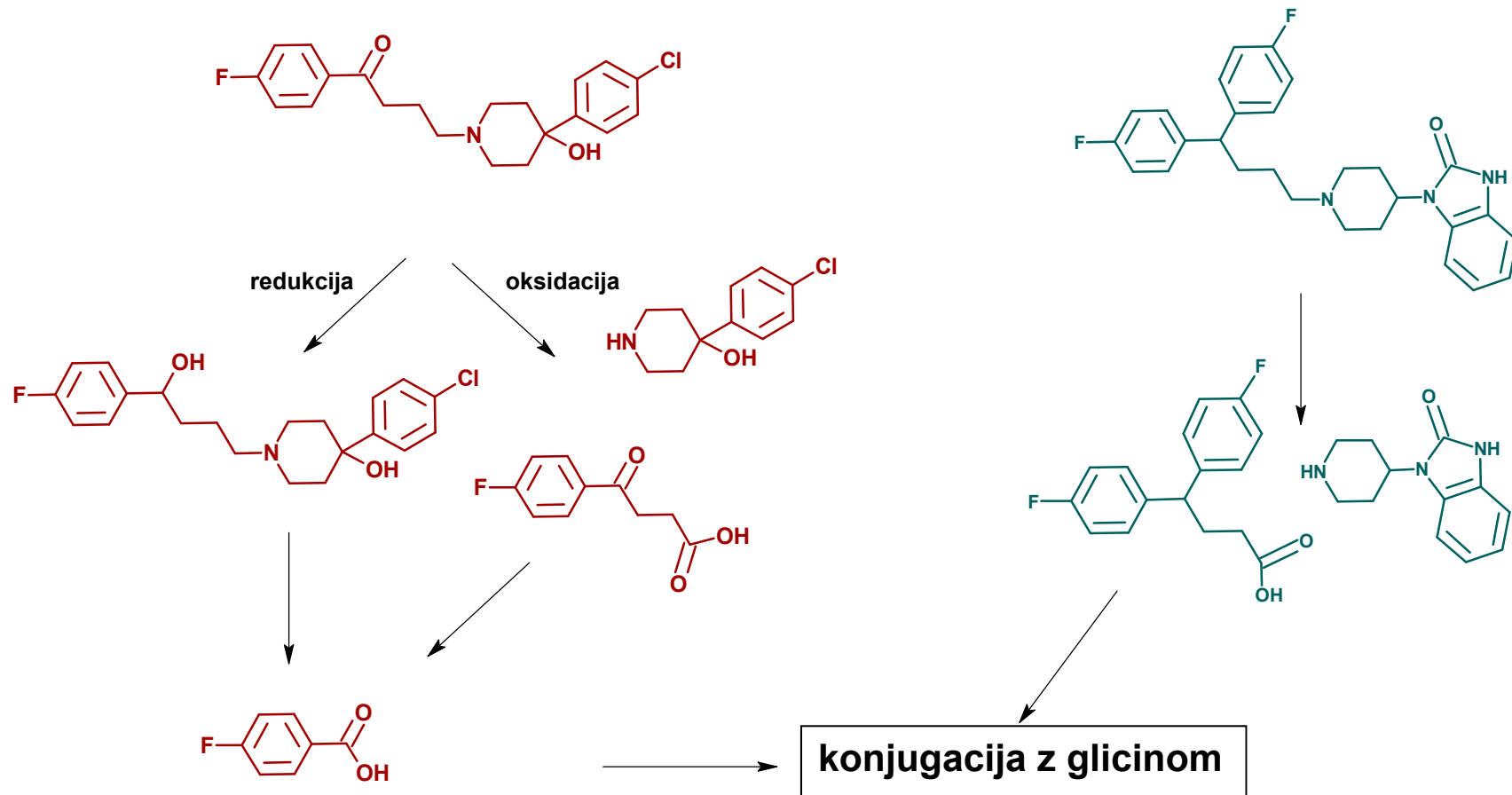
odmerek cca. 1-10 mg/tedensko
intravensko, mikronizirana suspenzija

Difenilbutilpiperidini

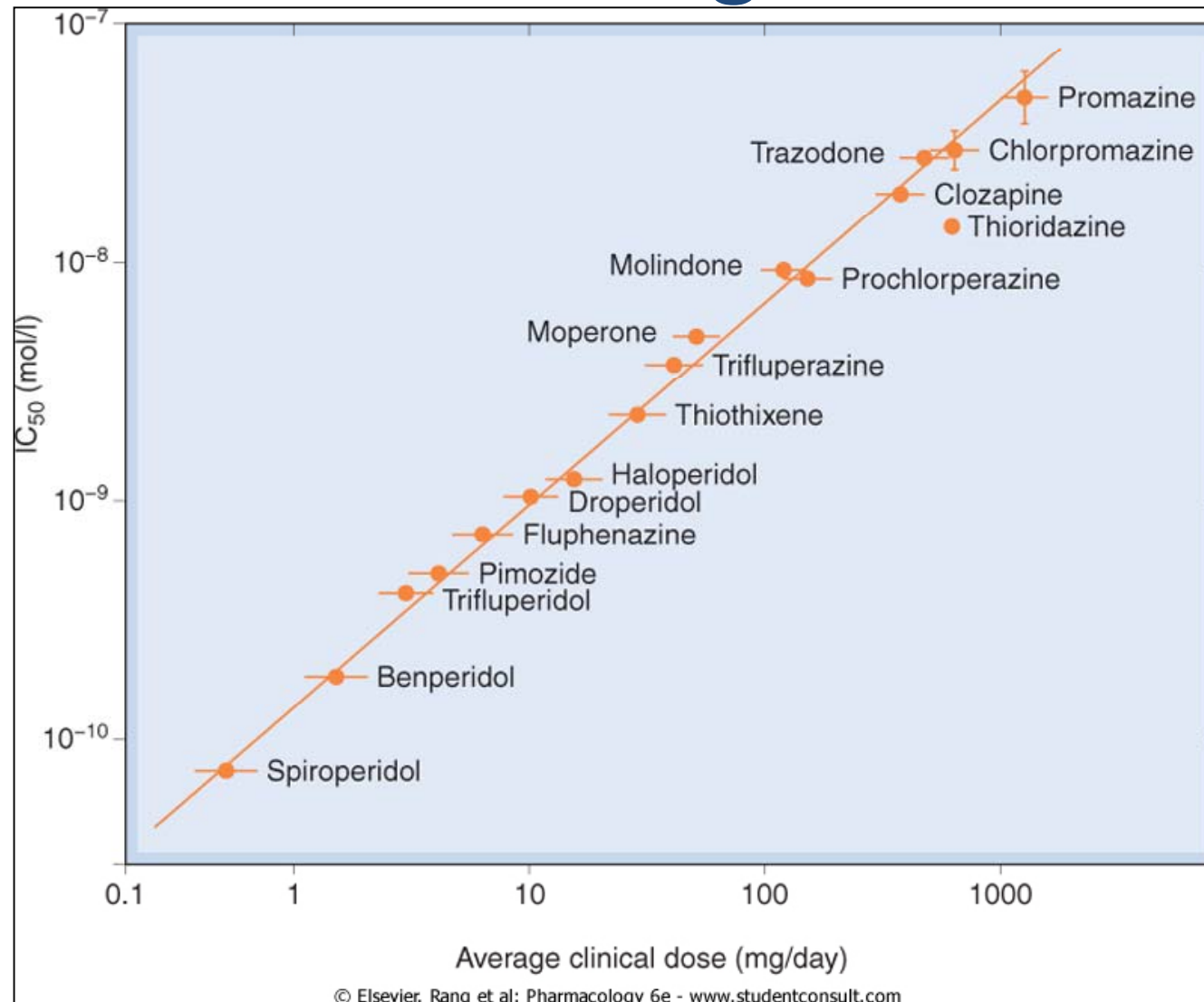
pimozid

Butirofenoni in difenilbutilpiperidini - metabolizem

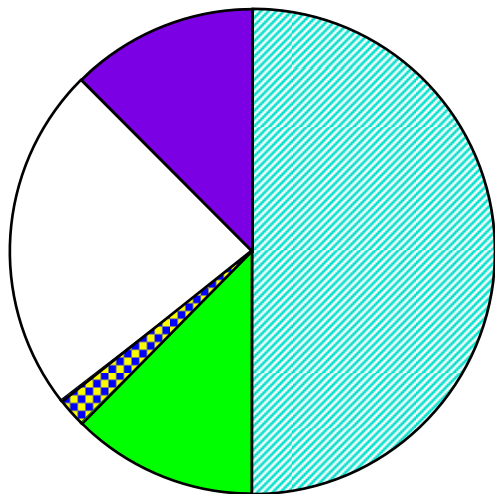

Nevroleptiki – korelacija med učinkom in D2 antagonizmom

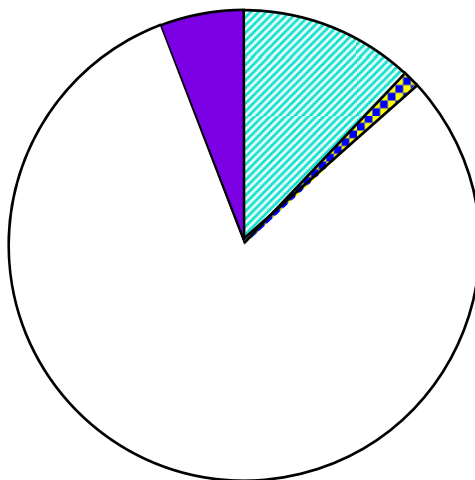

"Spekter" učinkov nekaterih nevroleptikov

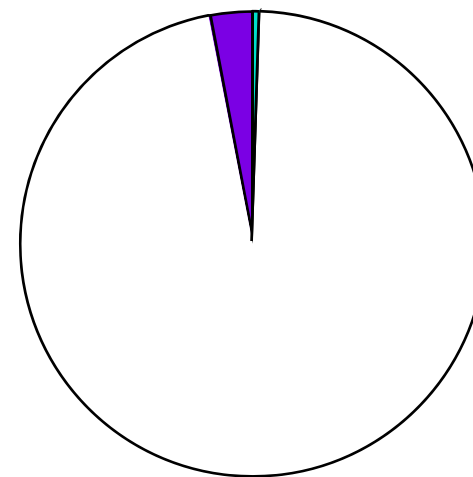
Klorpromazin

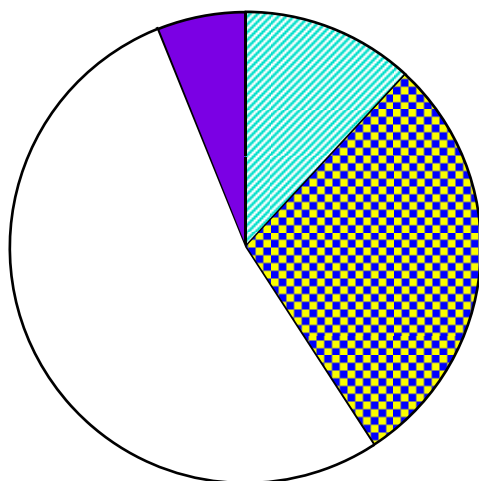
Haloperidol

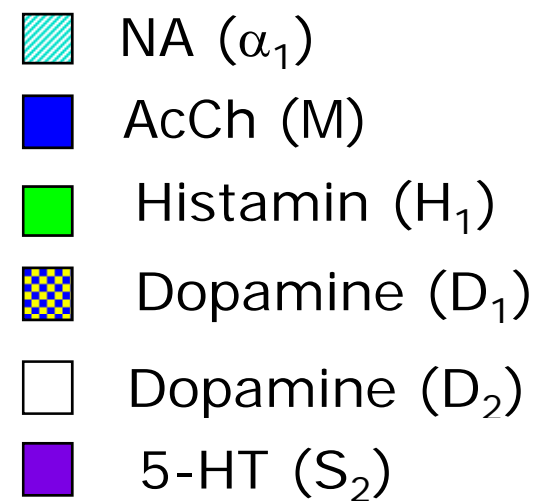
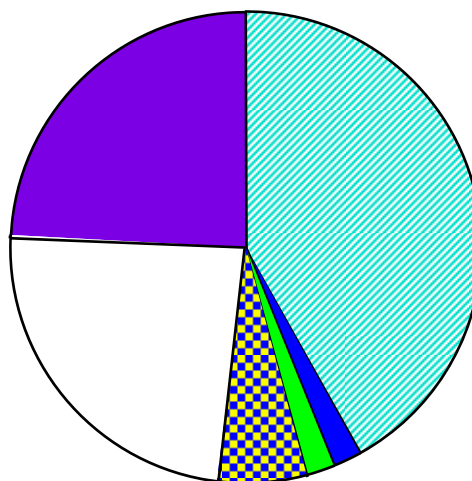
Pimozid

Flupentiksol

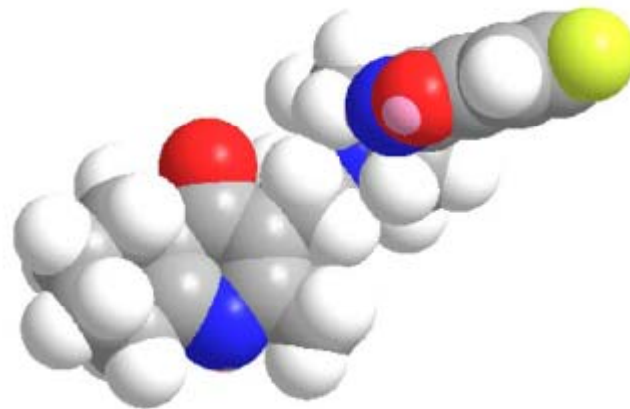
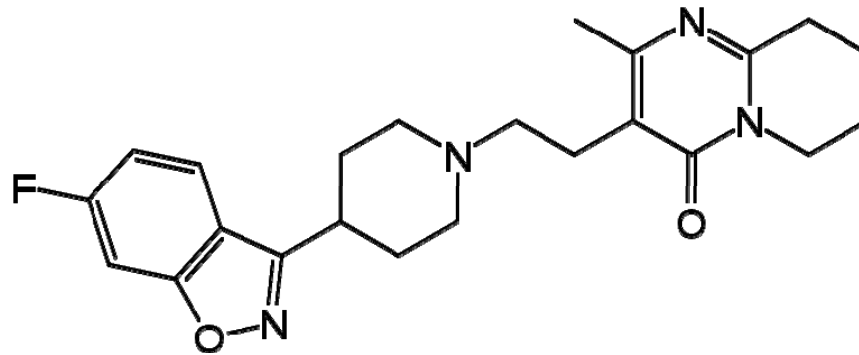

Tioridazin

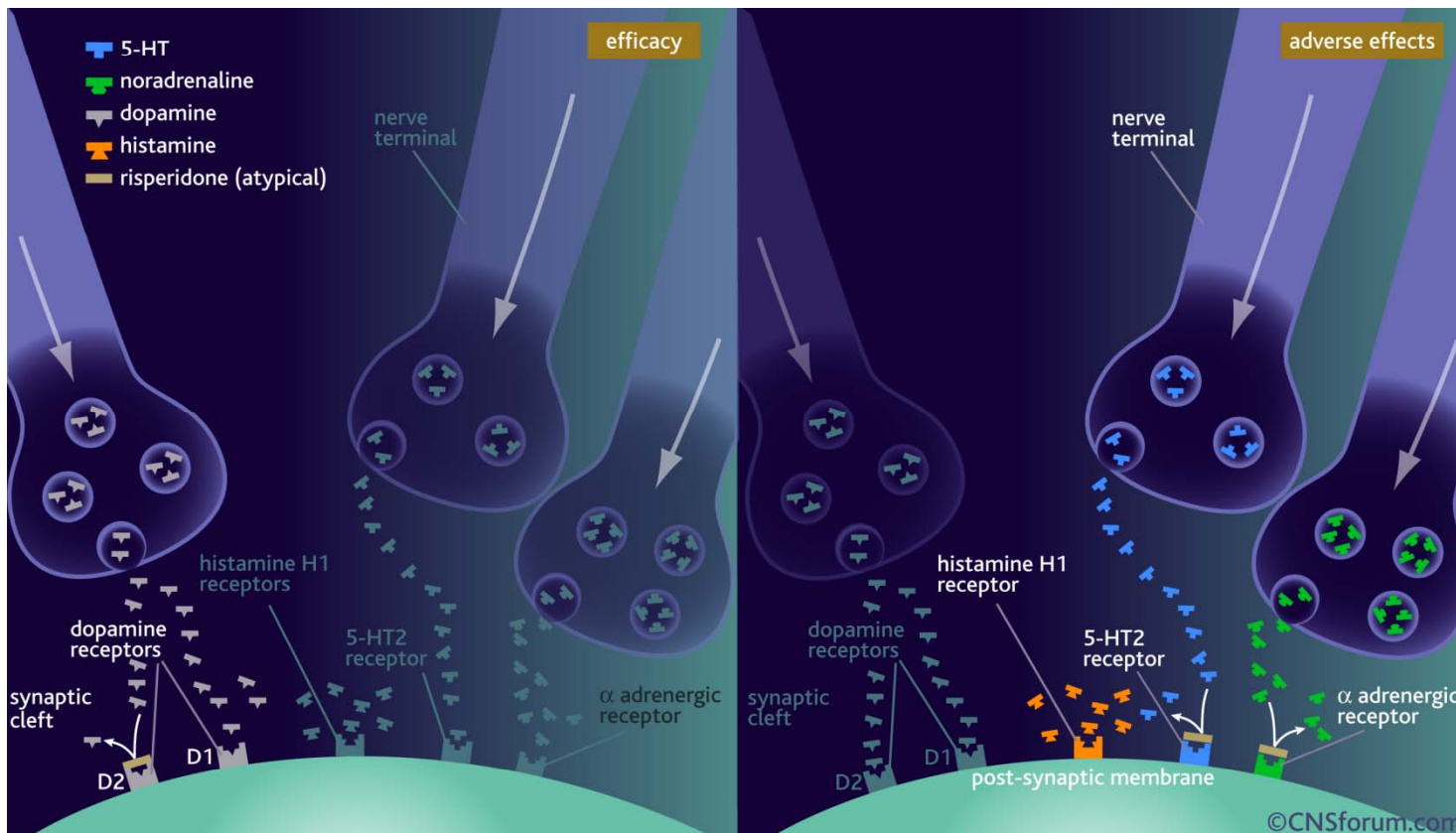
Neklasični nevroleptiki - benzizoksazoli

- Risperidon

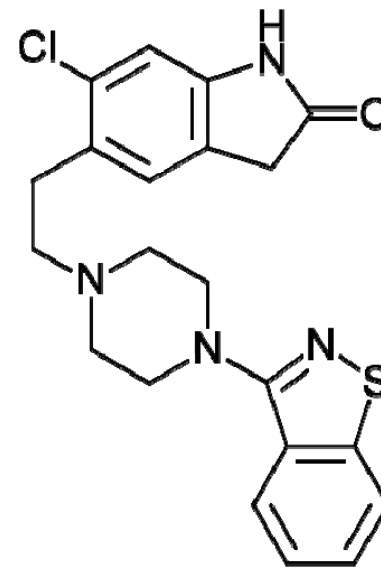
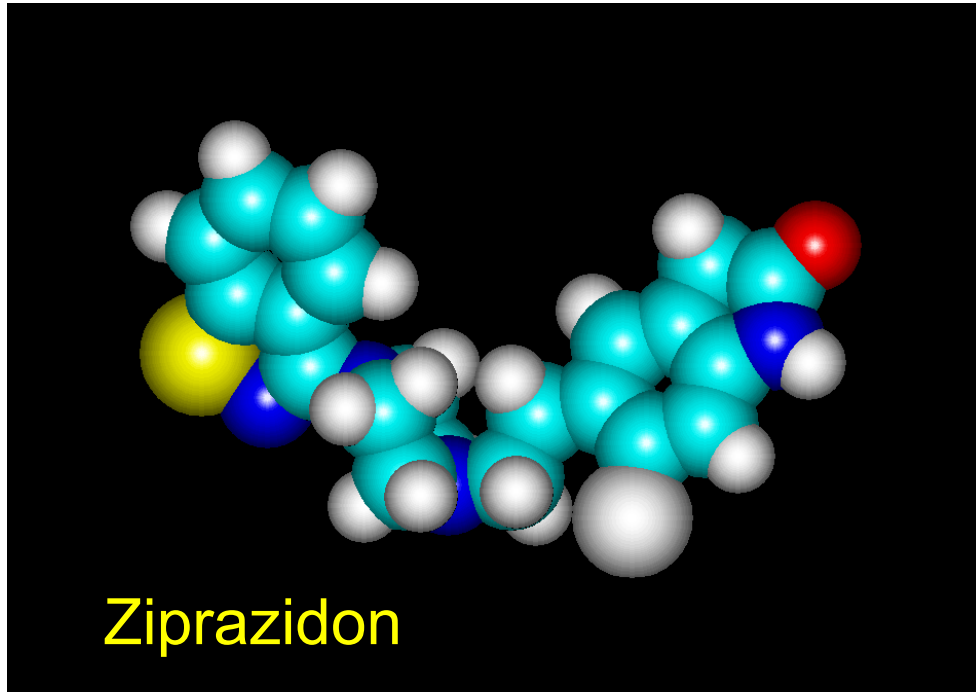

Neklasični nevroleptiki

- Risperidon – stranski učinki

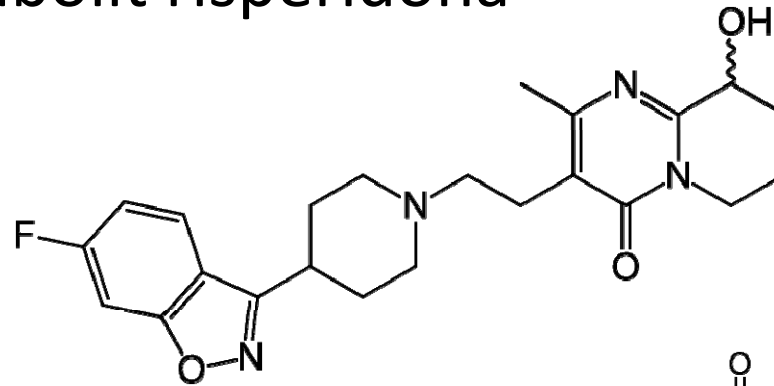

Neklasični nevroleptiki

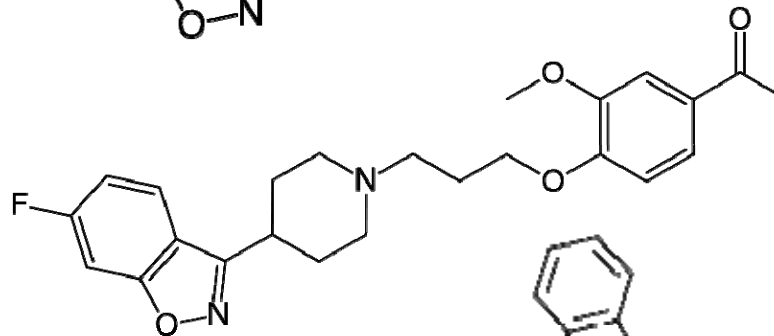

Neklasični nevroleptiki - benzizoksazoli

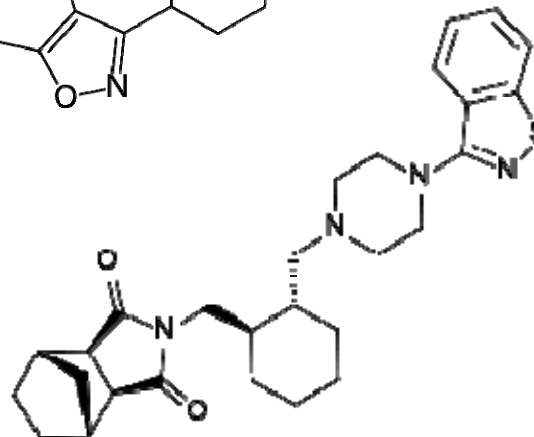
- Paliperidon – metabolit risperidona

- Iloperidon

- lurasidon

Literatura predavanj

Foye's Principles of Medicinal Chemistry, 6. izdaja:

- 22. poglavje